

Մ. ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ
ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

891.995
5-98

6251-60
66-69

891.990

Մ-28

hr

2011-07

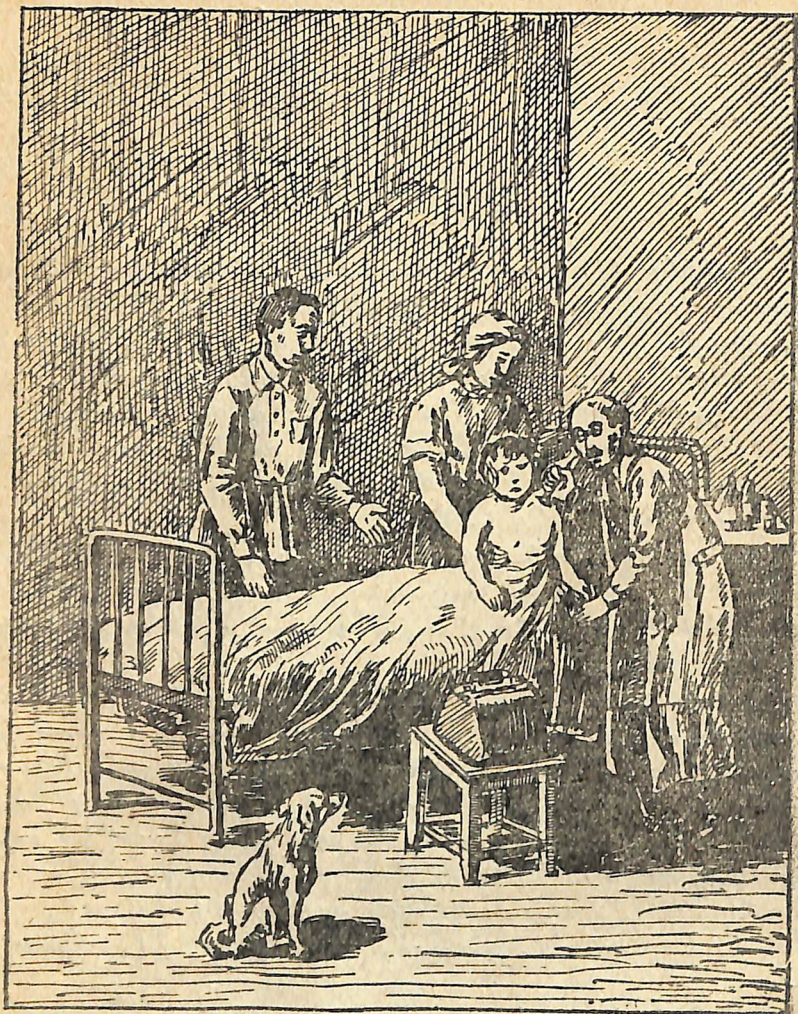
ՄԻՔԱՅԵԼ ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

Նկարներ
Վ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆԻ

103
07

ՊԵՏՏՐԱՏ
ՀԼԿՅԵՄ ԿԿ ԿԻՑ ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1939

— Ա՛յ դու անպիտան, ինչո՞ւ յետ կծում Լուսիկի տիկնիկի փորը:

Շունը կարծես հասկանալով՝ ցած եր թռչում թախտի վրայից, մի քանի պտույտներ անում, ցած գցում տիկնիկին, ու մի քիչ անց, մի ուրիշ խաղալիք առնում ու ելի փախչում...

Լուսիկը շատ դոհ եր շնիկից, շնիկն ել Լուսիկից:

Հանգստյան ուր եր: Հայրիկն ել տանն եր, սեղանի մոտ նստած թեյ եր խմում ու լրագիր կարդում, յերբ մայրիկը վախեցած դեմքով ներս յեկավ և անհանգիստ ձայնով ինչ վոր ասաց Լուսիկի հորը, նա յել թողեց թեյը, լրագրի ընթերցումն ու արագ անցավ ննջարան, ուր պառկած եր Լուսիկը:

Շունն ել՝ լուռ գնաց նրանց յետևից:

Լուսիկը պառկած եր. հայրը ձեռքը դրեց նրա ճակատին, բռնեց բազկերակը:

— Տաքություն ունի:

Լուսիկն ուզեց վեր կենալ, չթողին:

— Վո՞րտեղդ ե ցավում:

— Վոչ մի տեղս ել չի ցավում:

Յերեկոյան մի մարդ յեկավ, գնաց Լուսիկի մոտ, նայեց կոկորդը, թխթխկացրեց կուրծքն ու մեջքը:

Շունը շատ եր ուզում հաջել այդ անծանոթ մարդու վրա, բայց վախեցավ Լուսիկին անհանգստացնի. մեկ ել վոր այդ մարդուն տեսել եր ելի մի անգամ իրենց տանը, յերբ Լուսիկը պառկած եր, և մի քանի ուր շնիկը գրկվել եր խաղընկերից ու տխրել:

Հետեյալ որն այն մարդը կրկին յեկավ, Լուսիկը դեռ պառկած եր: Նրա գնալուց հետո Լուսիկի հայրիկն ու մայրիկը ավելի տխրեցին, չչուկով եյին խոսում իրար հետ: Հայրիկն աշխատանքի չգնաց:

Շնիկն ել շատ տխուր եր, իր սիրուն կլոր աչքերով նայում եր նրանց և կարծես ուզում եր հասկանալ նրանց տխրության պատճառը: Ճաշից հետո՝ մի ավտո մոտեցավ նրանց տանը, մի կին, վորին շնիկը յերբեք չեր տեսել, վեր յեկավ, խոսեցին, բայց շնիկը վոչինչ չհասկացավ: Լուսիկին հազցրին, փաթաթեցին, դրին ավտոյի մեջ ու տարան: Շունը փողոցի դռանն եր, յերբ ավտոն շարժվեց: Նա մի քանի վայրկյան լուռ նայեց ու գլխապատառ սլացավ ավտոյի յետևից:

Որերն անցնում եյին, բայց Լուսիկը չեր վերադառնում, մայրիկն ել չկար, հայրիկն ել միշտ լուռ եր ու տխուր, շնիկի ախորժակն ել փակվեց: Գլուխը դրած,

Լուսիկի տիկնիկի մահճակալին, տխուր աչքերով նայում եր այնտեղ քնած տիկնիկին:

Մեկ-մեկ տնից նա դուրս եր գալիս բակը, քիչ դես ու դեն ընկնում ու հարմար առիթից ոգտվելով՝ գնում եր դեպի այն շենքը, ուր տարան Լուսիկին Պըտույտ եր գալիս շենքի շուրջը. մի քանի անգամ փորձեց ներս մտնել, թույլ չտվին և նա տխուր վերադարձավ տուն ու գնաց պառկելու Լուսիկի խաղալիքների մոտ:

Արդեն յերկու շաբաթ եր անցել, ամեն ոք չուներ գնում եր: Մի անգամ նա պատուհանի մոտ տեսավ Լուսիկի մայրիկին: Ուրախությունից թռչկոտեց, հաջեց ու լսելով իր անունը, սկսեց յետ ու առաջ վազվզել, աչքերը շարունակ դեպի լուսամուտը:

— Դեզիկ:

Ապակիների միջից հասավ նրա ախանջին այն հարադատ ձայնը, ցնցվեց, կանգ առավ մի քանի վայրկյան, կարծես աչքերին չհավատալով, վոր մոր դրկում խկապես Լուսիկն եր. ու ճանաչելով՝ խելագարի պես նետվեց դեպի պատուհանը: Չանկրտելով պատը՝ ուզեց վեր մագլցել, վայր ընկավ, նորից փորձեց, կրկին ընկավ: Չգալով վոր անհույս ե՝ նստեց յետին վոտների վրա, աչքերը հառեց պատուհանին ու ամբողջ մարմնով հանկարծ դողալով՝ սկսեց վնդստալ, կարծես խնդրում եր, վոր ներս թողնեն:

— Դեզիկ, Դեզիկ, տուն գնա, յես շուտով կըգամ... շուտով:

Յեվ նրանք հեռացան պատուհանից:

Շնիկն սպասեց, սպասեց, բայց նրանք այլևս չերեվացին, մութն ընկնելու վրա յեր, վեր կացավ ու գնաց:

Հետևյալ օրը, նրա ձայնի վրա, Լուսիկի մայրը մոտեցավ պատուհանին:

Փողոցում, պատուհանի դիմաց, կանգնած եր չընիկը ատամներով սղմած Լուսիկի սիրելի տիկնիկը:

Լուսիկի մայրը փողոց վազեց, շոյեց շնիկի գլուխը, փաղաքշական խոսքեր ասաց, շնիկն ել լիզեց նրա ձեռները:

— Դեզիկ, Դեզիկ, լա՛վ շնիկ, դե, գնա՛, տուն, գնա՛, մենք ել շուտով կգանք, Լուսիկն արդեն լավ ե...

Լուսիկի մայրը դարձյալ շոյեց շնիկին, առավ տիկնիկն ու ներս գնաց:

Շնիկը մի քիչ լաց յեղավ, չանդոտեց դուռը, և տեսնելով վոր բաց անող չկա, վեր կացավ ու տխուր հեռացավ:

Կ Ո Ր Յ ՈՒ Ն Ը

Մասկվայի Կենտրոնական Այգու մայր առյուծը չուտով պիտի կորյուններ ծներ: Վարիչը և գիտական աշխատակիցը լավ գիտեյին, վոր առյուծը յերբ վանդակում ծնում է, յերբեմն խժռում է իր կորյուններին, դրա համար ել գիշեր-ցերեկ վանդակի մոտ պահակ եյին կանգնեցրել, վոր առյուծին թույլ չտային ուտելու իր նորածիններին:

Մայր առյուծը վանդակում յերկու կորյուն ծնեց: Չնայած բոլոր նախազգուշություններին, այնուամենայնիվ մայրը կորյուններից մեկին կերավ: Յերբ նա կատաղաբար հարձակվեց նորածին կորյունի վրա և սկսեց պատառոտել, այդ ժամանակ հազիվ կարողացան ազատել մյուսին:

Կորյուններից մեկը փրկված էր, բայց չգիտեյին ինչպես պահել նրան՝ առանց մոր խնամքի ու կաթի: Խիստ մտահոգված եյին վարիչը և գազանանոցի բոլոր ծառայողները:

Վերջապես շատ մտածելուց հետո, գիտական աշխատակիցուհին առաջարկեց իր շտախանդական շունը, վորը կորցրել էր իր ձագերին և կաթի առատությունից նեղվում էր: Փորձեցին նրա կաթով մեծացնել կորյունին:

Փորձն անցավ հաջող: Կորյունը դնչով փնտրեց շան կուրծքը, գտավ, պտուկը բերանն առավ և սկսեց ագահաբար ծծել առատ կաթը:

Կորյունը փրկված էր:

Աշխատակիցուհին նրանց տեղափոխեց իր բնակարանը և սկսեց խնամել:

Քանի դեռ կորյունի աչքերը փակ եյին՝ շունը հանգիստ էր, բայց հենց վոր բացվեցին, ճանաչեց իր սննդատու մորը և չեր թողնում մոտից հեռանա. այնքան

սիրո՞ւմ էր: Շունն ել իր հերթին այնպես էր կերակրում, լիզում, փայփայում կորյունին, ինչպես իր հարազատ ձագուկին: Մի ամիս անց, յերբ կորյունը վոտքի յելավ, մեծացավ, չեր թողնում, վոր շունը մի քայլ հեռանա իրենից: Միայն նրա քնած ժամանակ էր կարողանում շունը դուրս գալ բակը, իսկ յերբ կորյունը դարթնում և տեսնում էր, մայրը մոտը չեր, վորտեղից լինե՞ր՝ դտնում, վզից բռնած բերում դնում էր մոտն ու թաթը դնում նրա մեջքին, ասել է՝ «Չհամարձակվես տեղից շարժվել»: Շունը սկսեց նիհարել, տխրել, քանի մեծանում էր այդ բռնակալը, այնքան ավելի յեր ծանրանում շան դրուժյունը: Տան տիկինը շատ աշխատեց, վոր շունը մի քիչ ավելի ազատություն վայելի, չեղավ. յեթե կորյունի կամքին չեյին յենթարկվում՝ կատաղած մոնչում էր ու հաստ փնջավոր պոչի ծայրով հարվածում հատակը:

Մի յերկու ամիս անց՝ կորյունն սկսեց ամեն բան ուտել, չուտով կտրվեց մոր կաթից, շունը դարձավ նրա համար միայն խաղընկեր: Շանը՝ գլորում էր գետին, քաչքչում փորի վրա. հետո պառկում էր, թաթերը բարձրացնում, իսկ յերբ շունը խաղալով մոտենում էր, մեկ ել տեսար թաթերով մի կողմն էր շարտում՝ նրան, հարձակվում վրան ու գոմոտալով՝ դնչով ցավեցրնելու չափ սկսում էր խտտել: Վորքան մեծանում էր կորյունը, այնքան վտանգավոր էր դառնում, կամ պետք էր չղթայել, կամ գազանանոց տեղափոխել: Բայց աշխատակիցուհին, ձգձգում էր, չեր տանում գազանանոց, վորովհետև սիրում էր այդ փոքրիկ առյուծին:

Մի օր տան տիկինը տանը չեր, շունն ել բակ էր գնացել, կորյունն ել մենակ մնալով՝ մտել էր մահճակալի տակ ու քնել: Դուռը բացվեց և մեկը զգուշությամբ գլուխը ներս կոխեց, հազաց. տեսնելով վոր տանը մարդ չկա, ավելի համարձակ ներս մտավ և դուռը յետևից փակեց: Բացեց պահարանը, նայեց գրասեղանի արկղները, և ինչ վոր արժեքավոր բան գտավ, լցրեց զրպաններն ու ծոցը:

Այդ ձայնից կորյունը դարթնել էր, դուրս էր հանել գլուխը մահճակալի տակից, դրել էր թաթերի վրա ու

լուռ, հանգիստ հետևում եր անձանոթ մարդուն և ահանջները շարժում:

Անձանոթը վերջացրեց իր գործը, պատրաստվում եր դուրս գալու, յերբ կորյունը կամաց-կամաց, դարան մտած կատվի պես, փորի վրա սողալով մոտեցավ ու հարձակվեց նրա վրա, մարդը սարսափից ճչաց, կորյունը մի հարվածով ձեկեց նրա վերնազգեստը շապկի հետ

և ատամների մեջ թափահարելով՝ մի կողմ նետեց: Հետո մռնչաց և ցատկեց դռան կողմը, պատրաստվելով նոր հարձակման:

Անձանոթը վախեցած հետ-հետ գնաց, ցատկեց աթոռին, այնտեղից մագլցեց պահարանի վրա և մեռելի պես դռնատ, ատամներն իրար խփելով և աչքերը չռուած՝ նայում եր ցած, իսկ կորյունը փռվել եր փորի վրա և գլուխը դես ու դեն շարժելով՝ մոլորում եր կատաղի ու պոչով հարվածում հատակը:

Անձանոթը պահարանի գլխին նստած՝ չգիտեր ինչպես ազատվել այդ կատաղի գաղանից: Նա կծկվել եր և վախենում եր մի շարժում անել, վորովհետև ամենաթեթև շարժումից անգամ, կորյունը վեր եր ցատկում ու թաթերով այնպիսի հարվածներ եր հասցնում պահարանին, վոր քիչ եր մնում չըջվեր այն:

Այդ բոպեյին դուռը բացվեց, ներս մտավ տան տիկինը, շունն ել յետևից: Տանտիրուհին այլայլվեց, յերբ դուռը բաց գտավ, ապա անսովոր դրուժյան մեջ գրտնելով կորյունին, գլխի ընկավ, վոր մի բան է պատահել, բայց թե ի՞նչ, չեր կարողանում հասկանալ:

Կորյունը վտառի յելավ, մռնչաց, հորանջելով աչքերը դարձրեց դեպի անձանոթը:

Տանտիկինը վախից ճչաց ու վազեց ոգնություն կանչելու, շունը նկատելով անձանոթին, բացեց ժանիքները և մոռաց:

Այդ ձայնի վրա ներս թափվեցին հարեանները, կարծելով վոր կորյունն է հարձակվել:

— Ի՞նչ է պատահել:

Տանտիկինը մատով ցույց տվեց պահարանի գլխին նստած մարդուն. բոլորը հայացքները դարձրին այն կողմը:

— Ո՞վ ես, ի՞նչ ես անում այդտեղ:

Անձանոթը դողդողալով և աղաչական ձայնով չընջաց.

— Առե՛ք... բոլո՛րը... աղատեցե՛ք, ուշքս գնում ե:

— Ո՞վ ես:

— Յե՞ս:

— Յես, դող եմ...

ՊՈՂՈՍ ՔԵՌՈՒ ԿԱՏՈՒՆ

Պողոս քեռին մի անատամ կատու ուներ:

Թե ինչո՞ւ եր այդ կատուն անատամ, իսկի ինքը՝ Պողոս քեռին ել չգիտեր:

Պողոս քեռին շատ բարի մարդ էր. նա գրպանում միշտ մի կըտոր հաց եր պահում ու վորտեղ սոված չուն կամ կատու յեր հանդիպում, իսկույն ժպտալով ձեռքը գրպանն եր տանում, մի կտոր հաց կտրում, գցում եր այդ սոված կենդանու առաջ: Պատահում եր, վոր քաղցած չները ընկնում էյին նրա յետեւից ու մինչև տան դուռը ճանապարհ դնում. նա ել նրանց կերակրում եր ավելցուկներով:

Մի օր Պողոս քեռին վերարկույի մեջ կծկված՝ տունն եր շտապում:

Անանային բարակ անձրեւ մաղում եր, հա մաղո՞ւմ: Իր տան մոտերքում նա հանգիպեց այդ կատվին, վոր կուչ եր յեկել պատի տակ՝ թրջված, ցեխոտված ու ամբողջ մարմնով դողալիս. պոչը թույլ-թույլ կախվել եր և ծայրը թավալվում եր ցեխի մեջ:

Պողոս քեռին մոտեցավ, կանգ առավ կատվի գլխավերեւը, մի քանի անգամ փխի՛ր-փխի՛ր արավ. կատուն մի խղճալի մլավոց արձակեց, բարձրացրեց գլուխը, իր կտոր անկյանք աչքերով նայեց Պողոս քեռուն ու կրկին մլավեց. կարծես ոգնություն եր խնդրում:

— Խեղճ փխիկ, քաղցած ես, հա՞... — ու մի կտոր հաց գցեց նրա առաջ:

Կատուն վերցրեց հացը, փորձեց ծամել, բայց քիչ անց վայր գցեց պատառն ու կրկին մլավեց:

— Ե, խեղճ փխիկ, վախճանդ հասել է, քանի վոր ծամել չես կարող...

Ու նա շարունակեց ճանապարհը:

Փողոցի դռանը մի քանի բույս կանգ առավ, մեկ մտածեց յետ գնալ վերցնել այդ հիվանդ կատվին, մեկ ել, թե գուր ե, մեկ ե՝ չի ապրի:

Բարձրացավ աստիճաններով յերկրորդ հարկ, բացեց սենյակի դուռը, ուղեց ներս մտնել, հանկարծ յետեւից լսեց մի մլավոց. յետ նայեց. տեսավ այն անպատան կատուն եր:

— Ա՛յ դու անպիտան, — ուրախացած բացականչեց նա:

— Բա չէյի՛ր կարողանում քայլել...

Պատասխանի փոխարեն՝ կատուն խղճուկ ձայնով մլավեց:

— Դե լավ, կաց, քեզ համար ուտելու բան բերեմ: Կարծես հասկանալով կատվի միտքն ասաց նա ու ներս մտավ: Քիչ անց՝ թղթի կտորի վրա դրած՝ դուրս բերեց կերակրի ավելցուկ, հացի կտորտանք ու դրեց նրա առջև.

— Դե կե՛ր:

Կատուն մոտեցավ կերակրին:

Պողոս քեռին բարի գիշեր մաղթեց նրան ու դուռը փակեց:

Մինչև առավոտ, կատուն կուչ եր յեկել դռան առաջ փոված փոքրիկ ու մաշված կարպետի վրա և դեռ քնած եր:

— Ոհո՛, դու դեռ այստե՞ղ ես...

Կատուն Պողոս քեռու ձայնի վրա բացեց աչքերը, դանդաղորեն բարձրացրեց գլուխը, բայց աչքերն ելի փակվեցին:

— Լավ, լավ, քնի՛ր, հոգնած ես, քունդ տանում ե:

Պողոս քեռին թեյի համար ջուր դրեց, լվացվեց ու նստեց գրասեղանի մոտ, վոր մինչև ջրի յեռալն աշխատի, բայց հազիվ եր նստել, յերբ դրսից լավեց կատուների կոպի ձայնը. լավեց հիվանդ կատվի խղճալի մլավոցը և արագ դուրս յեկավ պատշգամբ:

Մի դեղնավուն վագրի մորթով կատու, վայրի ձայներ եր հանում ու ատամներով, ճանկերով սպառ-

նում եր պատին կպած, սարսափահար ու թրջված կատ-
վին:

Պողոս քեռին հալածեց կռվարարին ու դարձավ դե-
պի թրջվածը:

— Ե՛ք փխտ, բանդ վատ ե, եղ անպիտանը քեզ հան-
գիստ չի տա, արի ներս, արի, ել ճար չկա, փխի՛ փի-
սի՛-փիսի՛...:

Կատուն փորի վրա սողալով՝ մտավ սենյակ:

— Սպասի՛ր, քեզ համար տեղ գցեմ... ա՛յ, եստեղ,
դռան մոտ...:

Կատուն մոտեցավ, նստեց յետին վոտքերի վրա ու
չնորհակալության փոխարեն մլավեց:

— Քիչ սպասիր, հիմա թե՛յ կլամենք:

Ջուրը յեռաց, Պողոս քեռին հաց կտրատեց, պանիր
հանեց ու մի բաժակ թե՛յ լցրեց:

— Միտո՛ւ... միտո՛ւ...:

Վոտներն մոտ նա լսեց կատվի ձայնը և ժպտալով
ցած նայեց:

— Քաղցած ես, հա՞... դե առ կեր...:

Պողոս քեռին ժպտալով նայում եր կատվին, վորն
ազահուլթյամբ հարձակվեց հացի պատառի վրա: Առավ
բերանը, ծեր, անատամ մարդու նման ծնոտները շար-
ժեց, լմլմացրեց ու ցած գցեց՝ ելի խեղճ-խեղճ մլավե-
լով:

— Ա՛յ դու անպիտան, յերես առածի մեկը, ցամաք
հաց չես սիրում, հա՞, յերեւի հարուստ տան կատու ես
յեղել: Բա յես քեզ ինչո՞վ կերակրեմ. խորովածո՞վ, թե
ճառի մսով...:

Պողոս քեռու բոլոր ասածներին կատուն պատաս-
խանում եր մլավոցով:

Պողոս քեռին հաց ու պանիր ծամեց ու տվեց կատ-
վին. այս անգամ նա հաճույքով և ախորժակով կլանեց,
ապա դունչը լիզելով՝ աչքերը հառեց նրա աչքերին:

Միայն մի քանի որ անց Պողոս քեռին հասկացավ,
վոր թչվառ կենդանին ատամներ չունի: Այնուհետև նա
սկսեց կերակրել կատվին սուպի կամ կաթի մեջ բրթած
հացով: Իսկ յեթե կաթ, կամ սուպ չեր լինում, ուղղակի
ծամում եր հացն ու տալիս:

Պողոս քեռին յերբեք չեր բարկանում նրա վրա, ա-
սենք կատուն տեղիք չեր տալիս: Այնքան խելոք եր,
մաքրասեր: Գող չեր, ինչպես սովորաբար լինում են
կատուները: Յեթե ամբողջ որը ուտելու բան չտայիր,
ինքը չեր վերցնի:

Որը մի յերկու անգամ ել դուռը չանդռելով և մը-
լավելով հասկացնում եր, վոր բակ ե ուզում գնալ և
հարեման կտուրի վրա քիչ թափառելուց հետո, կրկին
վերադառնում եր տուն:

Նա ավելորդ րոպե չեր կորցնում դուրսը, վորպեսզի
չհանդիպի այն դեղին կատվին:

Շենց առաջին հանդիպումին՝ ատեց նրան և խուսա-
փում եր նրա հետ կռվի բռնվելուց. քանի վոր նա իրե-
նից ուժեղ եր: Բայց ինչքան ել զգուշանում, ինչքան ել
խուսափում եր, ելի յերբեմն հանդիպում եյին իրար, և
յեթե փախչելով չեր կարողանում ազատվել, ամբողջ
ձայնով ոգնուլթյուն եր կանչում:

Այդ ձայնի վրա Պողոս քեռին առնում եր հասա
ձեռնափայտն ու դուրս պրծնում՝ ոգնելու իր սիրելի
կատվին:

Մեկ-մեկ ել, յերբ Պողոս քեռին տանը չեր և կա-
տուն փակված եր լինում սենյակում, դեղին կատուն
գալիս բարձրանում եր պատուհանի յերկաթե ձողերի
վրա, չանկրտում, մլավում ու աշխատում մի կերպ
ներս մտնել:

Իսկ Պողոս քեռու կատուն անվրդով նստած թախտի
վրա՝ նայում եր նրա ապարդյուն ճիգերին և ժպտում
դոհ:

Մի ամսից ավելի յեր, ինչ դեղին կատուն կորել
եր, ել վոչ մի տեղ չեր յերևում: Մեր փխտն ուրախ
եր, վոր ազատվել ե այդ զզվելի և աներես կատվից.
Համարձակ դուրս եր գալիս պատշգամբ, կտրին ման եր
գալիս, թափալում եր ձյունի վրա ու մորթը մաքրում:
Մաքուր- մաքուր լողացած և մի քիչ ել մրսած՝ գալիս
մտնում եր թիթեղյա վառարանի տակ, պառկում կամ
գլուխը դնում թաթերի վրա և յերգում միալար՝ մի-
աո՛ւ, միաո՛ւ...:

Այդպես, նա բոլորովին մոռացել էր նրա դոյութ-
թյունը, յերբ մի որ պատուհանից սարսափով նկա-
ռեց պատշգամբի վրա այն դեղին կատվին: Իսկույն
ներքև ցատկեց վախեցած, մտածելով, վոր այդ դեղին
կատուն նորից փորձ կանի ներս մտնելու: Մի քիչ
սպասեց ցածում, ապա ցատկեց դեպի պատուհանը,
տեսնելու, թե ի՞նչ է անում դեղին կատուն պատշգամ-
բում: Ինչ խեղճացե՛լ էր, նիհարել, փորը ներս ընկել,
կողերը մեկ-մեկ կարելի յեր համբել. նրան թվաց, թե
դա ուրիշ կատու յեր: Կանգնել էր դռան առաջ և վո-
ղորմելի ձայնով մլավում էր, այն աստիճան ցավազին
վոր Պողոս քեռին չհամբերեց ու դուրս յեկավ պատը-
զամբ: Այս անգամ չփախավ ինչպես միշտ, աչքերը հա-
ռած քեռու աչքերին՝ խեղճ-խեղճ մլավեց:

— Եդ ի՞նչ որն ես ընկել ա՛յ վայրենի, — ու խղճա-
լով մի կտոր հաց տվեց նրան Պողոս քեռին, հետո դու-
ռը փակեց, վոր սենյակը չցրտի:

Դեղին կատուն ամեն որ նույն ժամին դալիս կանգ-
նում էր դռան մոտ և մինչև ուտելու բան չեր ստա-
նում՝ չեր հեռանում:

Մի որ ել՝ նրա մլավոցներին խառնվեցին ուրիշ ա-
վելի նուրբ ու բարակ ձայներ:

Պողոս քեռին դարմացած թողեց գիրքը, վեր կա-
ցավ տեսնելու, թե այդ ի՞նչ ձայներ են: Փխտոն ել դուրս
յեկավ վառարանի տակից և գնաց Պողոս քեռու յետե-
վից:

Յերբ դուռը բացվեց՝ պատշգամբի վրա նստած էր
դեղին կատուն, չըջապատված չորս փոքրիկ դանազան
գուլյնի ձագուկներով, վորոնք դես ու գեն եյին ընկ-
նում:

— Ո՛հ, ես ի՞նչ ե. ես վո՞րտեղից...

Կատվի ձագերն իրար անցան. իրար հրճտելով
գլուխները դռնից ներս կոխեցին և փխտոյի վրա ուշ չը-
դարձնելով՝ սկսեցին սենյակը մտնել:

— Սպասե՛ք, սպասե՛ք... եդ ուր... ձեզ ո՞վ թույլ
տվեց... — կանչեց Պողոս քեռին:

Պողոս քեռու կատուն նայում էր դուրս վախեցած,
զայրացած ու սպասում, թե Պողոս քեռին ի՞նչ է անելու

այդ գզվելի կատվին, վոր այդքան վատություն անե-
լուց հետո՝ առանց ամաչելու, տնով տեղով վեր էր կա-
ցել յեկել: Վոչ, չի թողնի վոչ մի պայմանով, մինչև
արնաքամ լինելը կկռվի, բայց նեղս չի թողնի: Պաշտ-
պանողական գիրք բռնած նայում էր, յերբ դեղին կա-
տուն մի քայլ առաջ էր գալիս, նա կատաղությամբ
փշտացնում էր և նրա մեջքի մազերը ցցվում էյին վող-
նու փշերի նման:

Մինչ այդ՝ ձագուկներն իրար կոխկրտելով, իրար
գլխի վրայից ցատկելով՝ հենց Պողոս քեռու կատվի
քթի տակից, վոտերի արանքից ներս խուժեցին սենյակ և
խարխափելով դես ու գեն ընկան՝ բարով ձայնով մլա-
վելով: Գտնելով փխսիկի կերակրի ամանը, վորի մեջ
գեռ ուտելու բան էր մնացել, իրար յետեից վրա տվին
մուտալով, գլխակոնծի տալով՝ մաքրազարդեցին այն
և գեռ չկշտացած, սկսեցին ելի ճվճվալ — «թե չենք
կշտացել»:

Պողոս քեռին այդ անսպասելի հարձակումից չփոթ-
վել էր... Նա բարեհոգությամբ նայում էր այդ տեսա-
բանին և անմիտ կերպով ժպտում: Իսկ նրա փխտոն աչ-
քերը հառել էր պատշգամբում նստած դեղին կատվի
վրա և վոչ մի կերպ ներս չեր թողնում նրան:

Պողոս քեռու կատուն, չնորհիվ լավ սնունդի,
խնամքի, գերացել էր, ուժեղացել, գեղեցկացել: Ել
դժվար էր հավատալ, վոր դա այն թըջված, ցեխոտ-
ված, անատամ կատուն էր, վոր հաղիվ էր քարչ տալիս
վոտները: Ախորժակն ել լավ էր, ինչքան տայիր կու-
տեր:

Իսկ դեղին կատուն, ամեն առավոտ, նույն ժամին,
ձագերը հավաքած, դալիս կանգնում էր սենյակի առաջ
ու անասելի ճվճվոցով իմաց տալիս, թե յեկել ենք:

— Ը՛հ, յեկան, — ասում էր Պողոս քեռին արդեն
ձանձրացած, և չգիտեր, ի՞նչպես ազատվեր այդ կատ-
վի բազմանգամ ընտանիքից:

Իսկ փխսիկը, յերբ դրսից լսում էր այդ ձայները,
մոռենում էր դռանը և աղերսագին մլավելով մեկ դը-
ռանն էր նայում, մեկ Պողոս քեռուն. կարծես ուզում
էր ասել. «Մեղք են դուռը բաց»:

Յերբ դուռը բացվում էր, ձագուկները քաղցած փայլերի նման վրա ելին տալիս և մի քանի բոպեյում՝ չփչփացնելով խժռում ելին ամանի միջի պարունակում թյունը: Փխտն նստած յետին թաթերի վրա նայում էր նրանց և կարծես ժպտում էր:

Պողոս քեռին չէր ուզում հավատալ, վոր իր կատուն կիսաքաղց էր մնում, վոր բաժին հանի իր թըշնամու ձագուկներին: Դա նրան դրեթե անհավատալի յեր թվում: Վճռեց ստուգել, սկսեց որը որի վրա քչացընել կատվի բաժինը, բայց ինչքան ել վոր պակասցնում էր, այնու ամենայնիվ կատուն մի քիչ թողնում էր ամանի մեջ: Վերջապես Պողոս քեռին այնքան պակսեցրեց, վոր յեթե կատուն հինգ անգամ դրանից ավելին ուտեր, նորից սոված կմնար, բայց այս անգամ ել կատուն բոլորը չկերավ, դունչը լիզելով հեռացավ ամանից, նստեց հետին թաթերի վրա և հարցական նայում էր Պողոս քեռու աչքերին:

Յերբ ձագուկների ձայնը լսեց, ուրախ վեր ցատկեց տեղից, վազեց դեպի դուռը, հետ յեկավ, փարվեց Պողոս քեռու վրաներին ու մուտաց. ապա թախանձագին մլավեց: Իսկ յերբ ձագերը ներս մտան և Պողոս քեռին դուռը փակեց նրանց մոր վրա, կատուն մոտեցավ փխիկներին, վոր արդեն գործի ելին անցել, խանդաղատանքով սկսեց նայել մեկ այս մեկ այն ձագուկին:

Պողոս քեռին փխիկի մեծահոգությունից հիացած ու զարմացած՝ դրկեց այդ խելոք ու բարի կենդանուն, կպցրեց այտին նրա փափուկ մորթը:

ՄԿԱՆ ՊՈԶԸ

Այ, դո՛ւք ասեք, ո՞վ է ավելի խորամանկ, Գաղի՞կը, թե՛ մկնիկը:

Գաղիկը տասը տարեկան էր, իսկ մկնիկը՝ չգիտեմ քանի:

Գաղիկը շատ էր սիրում քաղցրեղեն, մուկն ել պահաս չէր սիրում:

Գաղիկի համար յեթե կոնֆետ, մուրաբա կամ մի այլ համով բան չէր գտնվում, չաքար հո կար՝ Մուկն ել նույնպես ամենից հեշտ չաքար էր գտնում:

Յերբ ամառանոցից Գաղիկը և մայրը վերադարձան, Գաղիկի մոր առաջին գործն յեղավ ստուգել թե ի՞նչ դրուժյան մեջ են ներքնատանը պահված մուրաբաները:

— Հողը գլխիս... քոռանամ յես, բոլո՛րը, բոլո՛րը փչացել է, — ասաց մայրը վերադառնալով ներքնատանից:

— Ի՞նչն է փչացել:

— Անիծված մկները կեղտոտել են, բանկաների բերանները ծակել:

— Վո՞ր մուրաբի:

Բոլորի:

— Բա հո՛, ափսոս՛, եդ լավ չեղավ: Բոլո՞րն են վրչացրել:

— Վարդն ել, ընկույզն ել, բալն ել, սպիտակ կեռասն ել:

— Պա՛հ, պա՛հ, պա՛հ, ախր ահագին փող է նստել, քիչ ել չէր, չորս բանկա:

Հայրիկը և մայրիկը իջան ներքնատուն: Գաղիկն ել մի բոպե կանգնած մնաց տեղում ու մի բան հիշելով, ինքն ել գնաց:

Բոլոր չորս բանկաների բերանները ծակծկված էին, ու միջի մուրաբան բավականին իջել էր:

— Բա ի՞նչ պիտի անենք, — մոլորված հարցրեց մայրը:

— Ի՞նչ պիտի անենք, թափենք:

— Թափել, — հարցրեց մայրը:

— Բա ի՞նչ:

— Մայրի՛կ ջան, չթափես, — մեջ մտավ Գաղիկը, — յես կուտեմ:

— Մկնոտ մուրաբան ի՞նչպես կարելի յե ուտել:

— Վոչինչ, մայրիկ, յես շատ եմ սիրում մկներին, իսկի չեմ զզվում:

Թեև վորոշված էր, վոր մուրաբանները թափեն, բայց այդ որը չթափեցին:

— Վոտս կոտորվեր ամառանոց չգնայի, — գանգաւովում էր մայրիկը:

— Դե լավ, ի՞նչ ե յեղել, շատ մի մտածիր, — ասում էր հայրիկը:

Գաղիկը մի քիչ ժամանակ պտույտ յեկավ մուրաբանների շուրջն ու դուրս գնաց:

Մի որ Գաղիկը ծածուկ մի հացի գդալ դրեց գլխին ու կամացուկ իջավ ներքնատուն:

Յերբ դուռը ճռռայով բացվեց, նա նկատեց, վոր մի քանի մկներ արագ դես ու գեն փախան: Մեկը, վոր մնացել էր բանկայի գլխին, կրոր պսպղուն աչքերով նայում էր իրեն, անվախ քաջի պես:

Գաղիկը կանգնած տեղը կառավի նման մլավեց ու մի քանի քայլ արավ դեպի մուրաբանները:

Մկնիկն իրեն բանկայի գլխից ցած նետեց և արագ պոչը քարշ տալով, մտավ կճուճների արանքը:

Գաղիկը բանկաների մոտ չոքած, լավ դիտեց ներսը, մուկ չերեկաց: Գրպանից հանեց գդալը, զգուշութեամբ յերեսիցը քաշեց թափեց, ապա գդալը կոխեց մուրաբայի մեջ, խառնեց, բայց մուկ, բան չգտավ: Ախորժակով մի կուշտ կերավ բոլոր տեսակի մուրաբաներից, լիզեց գդալը, կոխեց գրպանը, բերանը սրբեց ու դուրս յեկավ:

Եսպես սուս ու փուս՝ Գաղիկը բոլոր բանկաները կդատարկեց, յեթե մի որ մուրաբա ուտելիս մայրը վրա չհասներ:

— Ա՛յ տղա, եդ ի՞նչ ես անում:

Գաղիկը վեր թռավ տեղից, մուրաբան կաթիլթացնելով զգեստների վրա, ուզեց գդալը գրպանը կոխել, բայց արդեն ուշ էր, մայրը նկատել էլ:

— Քոռանա՛մ յես... չուտ գնա բերանդ լվա... կըհիվանդանաս, կվարակվես, ով գի՞տե ինչ հիվանդութիւն կստանաս, ախր չգիտես, վոր դրանց մեջ մուկ կա:

— Մայրիկ, մուկ չկա:

— Ի՞նչ գիտես:

— Գիտեմ:

— Ել ես կե՞րել...

— Շատ:

— Կտրվես դու, հա, կտրվե՛ս:

— Մայրիկ, դո՛ւր ես բարկանում, չեմ հիվանդանա, իսկի ել չեն փչացել, այնպես լավն են, ա՛յ, ուզում ես փորձիր:

Եդ որվանից Գաղիկի բախտը բանեց, ել ծածուկ չեր ուտում. ամեն որ թեյի ժամանակ խորը պնակով մուրաբան բերում դնում էր առաջ և համով-համով ուտում:

Հայրը տեսնելով, վոր տղեն այդպիսի ախորժակով ուտում է, չի զզվում, ինքն ել մտածեց, վոր ի՞նչ կա զզվելու, մի փորձեմ: Առաջ մի թեյի գդալի ծայրով, հետո կամաց-կամաց ինքն ել սկսեց կարգին ուտել:

Մայրիկն ել կարծես այնքան դեմ չեր, վոր փորձի:

Եդ բանը Գաղիկին վախեցրեց:

— Բա վոր բոլորն ել սկսեն ուտել... չե՛, չե՛, պետք է մի բան հնարել:

Յեվ նա հնարը գտավ:

Ներքնատնից բանկաները վեր հանեց ու գդալով բնկույզները դես ու գեն տալով, գդալի մեջ նկատեց մկան նման մի բան:

— Վա՛յ, մո՛ւկը, մո՛ւկը... — կանչեց նա ու ձեռքը

բանկայի մեջ կոխելով՝ բռնեց պոչից, վեր բարձրացրեց ու խփույն բաց թողեց:

Մայրը զզվանքով ճչաց:

Դրանից հետո՝ ել վոչ վոք չմոտեցավ մուրաբաներին, իսկ Գաղիկը հանգիստ մաքրազարդեց չորս բանկան ել:

Յերբ արդեն բանկաները դատարկ էյին, նա թեյի ժամանակ ծիծաղելով ասաց մորը.

— Մայրիկ, դու կարծում ես մուկը մուրաբա ուտելու համար բանկայի մեջն է մտնո՞ւմ:

— Մեջն է մտնում, թե չե, բայց ապականում, կեղտոտում:

— Իսկի ել չե, պոչն է մենակ մեջը կոխում:

— Հետո ինչպե՞ս է ուտում:

— Շատ հեշտ, յես մի գրքում կարդացի: Մկները քաղցր շատ են սիրում:

— Քեզ պես:

Գաղիկը ժպտաց:

— Մի տեղ վոր մուրաբի բանկա յեն տեսնում՝ հավաքվում են, մեկը բարձրանում է բանկայի բերանը ծակում, ապա պոչը կախ տալիս ներս, թաթախում է մուրաբայի մեջ, հանում է կախ անում: Տակը կանգնած մկները ծծում են պոչը, մինչև կշտանում են: Հետո վերևի կանգնած մուկն իջնում է, տակը կանգնած մրկներից մեկը, վոր ել ուտել չի ուզում, բարձրանում է բանկայի վրա և իր պոչը թաթախելով մուրաբայի մեջ՝ հրամցնում է ցածը կանգնածներին: Յես այդ գիտեյի, գրա համար ել իսկի չեյի զգվում:

— Իսկ պոչը...

— Պոչն ի՞նչ է վոր...

— Մկան պո՛չը...

— Ի՞նչ անենք:

— Իսկ այն մուկը, վու ընկույզի բանկայից հանեցիր:

— Հա՛, հա՛, հա՛, ... մայրիկ, այն մուկ չեր, համեմունքների տոպրակն էր:

— Ա՛յ դու խորամանկ, անպիտան տղա, բայց և այնպես մկան պոչոտ եր և դու կերար:

ՄԻ ՄՈՒԿԻԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Փոքրիկ մի մուկ, այնքան փոքրիկ, վոր պոչն իրենից մեծ եր, դուրս յեկավ բնից, խոհանոցի բոլոր անկյունները պտտեց, ել տեղ չթողեց, բայց մի չոր հացի փշրանք անգամ չգտավ:

Քաղցից սիրտը գնում եր:

Նա նոր եր սկսել ինքնազուլիս ապրել: Մայրը նրան արդեն չափահաս համարելով՝ ազատել էր իր խնամքից: Նա այնքան անսիրտ եր, այնքան քաղցած, վոր համարձակ, պոչը հետևից շարժելով, արագ ու շտապ մտավ թափարդը: Դուռնը հաղիվ եր կպել ճարպի կտորին, յերբ մի այնպիսի ճայթուն լսեց, վոր վախից վեր թռավ: մեջքն ամուր խփեց թափարդի յերկաթե լարերին: Նա չհասկացավ, թե ինչ պատահեց, դեռ բոլորովին ուշքի չեր յեկել, յերբ արդեն շրջապատված եր մի քանի յերեխաներով, վորոնք ինչ վոր անհասկանալի ձայներ էյին հանում:

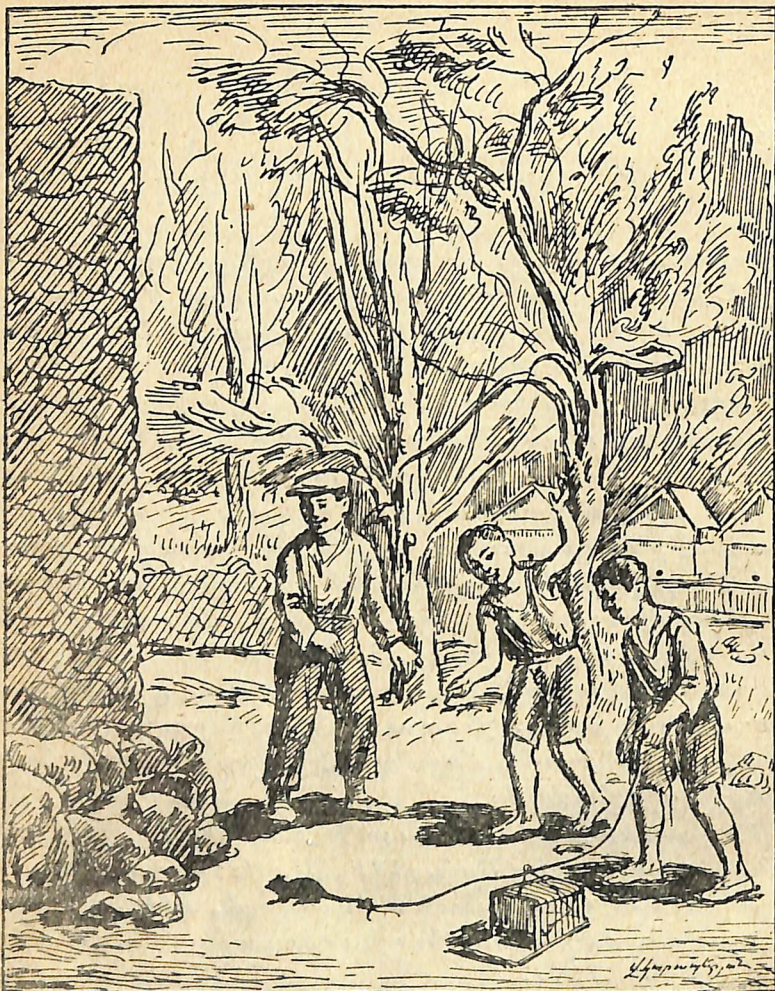
Մեր մուկիկը, կլոր հուլունքի նմանվող աչքերով՝ վախեցած նայում եր մանուկներին, վորոնք նրան այնպես ահուելի ու հսկայական էյին թվում, վոր նրա փոքրիկ սրտիկը ժամացույցի պես բաբախում եր. տիկտակ, տիկտակ...

Նա քաղցն ել մոռացավ, ամեն բաննն ել. չգիտեր ի՞նչ եր լինելու, ու բնագոյրեն վախից ամբողջ մարմնով սրթսրթում եր:

Թափարդի մեջ շատ դեռ ու դեն ընկավ, փոքրիկ թաթիկներով չանգոտեց յերկաթյա լարերը, խփվեց ամբողջ ուժով դռանը, բայց դո՛ւր, դուրս գալու, ազատվելու հնար չկար:

— Դուռը բաց չանես:

— Տուր ինձ, դու կփախցնես:

—Յեկեք պոչը կապենք:

—Վազիր թեկ բեր:

Տղաներից մեկն արագ վազեց:

Արդյոք ի՞նչ են մտադիր անելու, — մտածում էր մուկիկը, աչքերը սևեռած տղային, վորի ձեռքին թափարդն էր:

Շուտով վերադարձավ թեկի գնացող տղան և նորից

սկսվեց մուկիկի համար անախորժ գորգուռոց, վորից նա վոչինչ չհասկացավ:

— Պո՛չը բռնիր... եղպե՛ս:

— Պի՛նդ, պի՛նդ կապիր:

— Լավ է:

Մուկիկի պոչը թեկով կապեցին ու բաց արին թափարդի դուռը:

Մուկիկն առաջ չիմացավ ինչ անի, բայց նկատելով թափարդի բաց դուռը, իրեն դուրս նետեց թափարդից և վազեց դեպի պատի տակ թափված քարակույտը, սակայն կես ճանապարհին մի բանի հանդիպեց և չկարողացավ առաջ շարժվել. հետ-հետ գնաց ու ելի ազատ գլխով իրեն՝ վազեց աջ, ձախ, բայց ամեն անգամ մի անիծյալ բան խանգարում էր:

Լավում էր տղաների ուրախ ծիծաղը:

Յեթե կարողանար՝ լաց կլիներ, մայրիկ կկանչեր, բայց վախից այնպես էր իրեն կորցրել, վոր վոչ մի բան չէր հիշում: Հրդեհի մեջ ընկածի նման իզուր դեռ ու դեն էր վազվզում:

Նա հուսահատ, չանդռտելով ծառերի վրա էր մագլցում: Ծառերից թափված դեղնած տերևների տակին էր մտնում, կարծում էր թաղնվեց և այլևս չեն կարող գտնել: Բայց թեև ամուր սղմում էր պոչի ծայրը և ամեն տեղից էլ ձգում, դուրս ելին բերում իրեն:

Յերեսանների ուրախ ծիծաղը քանի զնում ցնծալից էր դառնում: Իսկ մուկիկի սիրտը քիչ էր մնում ճաքեր:

Հանկարծ ինչ պատահեց՝ ինքն էլ չհասկացավ, մի սուր ցավ զգաց, ճչաց ցավից և ամբողջ թափով իրեն մի կողմ նետեց, ինչքան վտանգում ուժ էր մնացել՝ վազեց, հասավ փեթակներին և մտավ նրանցից մեկի տակ: Կարծում էր, վոր այդ տեղից էլ դուրս կհանեն, բայց ուրախացած նկատեց, վոր վոչ արագ մտավ մի ուրիշ, ապա յերրորդ, չորրորդ փեթակի տակ, այդպիսով հեռքը կորցրեց:

Յերբ էլ չեյին լավում յերեսանների ձայները, նա իրեն ազատով զգալով նստեց, վոր քիչ հանգստանա, բայց նկատելով պոչը, վորի ծայրը մնացել էր թեկի վրա, տղաների ձեռքին, շատ ափսոսաց, քիչ էր մնում

լաց լինե՛ր: Սակայն հիշելով, թե պրծավ վատ յերեխա-
ների ձեռքից, այնպե՛ս ուրախացավ, վոր շուտով մոռա-
ցավ պոչի հետ պատահած դժբախտությունը:

Մի քիչ անց, նա ելի քաղց զգաց, վոր վախից մո-
ռացել էր, սիրտը խառնում էր, աչքերը սևանում: Քաղ-
ցած զկրտում էր, ի՞նչ անի, վո՛րտեղից ուտելիք գտնի
այս անծանոթ պարտիզում, ուր նրան բերին այն յե-
րեխաները, ինչպե՛ս կրկին բույնը վերադառնար: Նա
փոքրիկ գլուխը դուրս հանեց փեթակի տակից, և կլոր
պսպղուն աչքերով սկսեց դիտել շրջակայքը: Տերևնե-
րը թափվում էյին ծառերից և գետինը ծածկված էր
այդ դեղնած տերևներով:

Նա գուցե սիրտ չաներ դուրս գալ այնտեղից, յեթե
քաղցը չստիպեր:

Վախվելով նա մի քանի քայլ առաջ գնաց, բայց
չոր տերևների խշխշոցից լեղապատառ ելի վազեց նախ-
կին տեղն ու յերկար դնչիկը ցցած նայում էր ու չէր
համարձակվում դուրս գալ:

Քաղցն այնքան սաստիկ էր, վոր պոչի ցավն ել մո-
ռացավ, վախն ել, մորն ել: Դուրս յեկավ թագստատե-
ղից՝ սկսեց տերևների տակը քրքրել, հետո քայլել ըս-
կըսեց: Տերևները խանգարում էյին, նա յերբեք չէր սի-
րում կամաց քայլել, միշտ վազելով էր մի տեղից մյու-
սը գնում:

Արեւն ել մայր մտավ, մթնում էր, ցուրտ էր:
Հանկարծ մի անուշ, շատ անուշ հոտ դիպավ քթին:
Բարձրացրեց սուր դնչիկը և հոտոտեց: Նրան թվաց, թե
այդ փոքրիկ տնակներից է դալիս այդ անուշահոտու-
թյունը, և առանց յերկար մտածելու, մոտեցավ փե-
թակներից մեկին. առաջին յերկու վարդագույն թա-
թիկները բարձրացրեց, նայեց ուշադիր և վտանգ չնա-
խատեսելով՝ ավելի համարձակ բարձրացավ, հոտոտեց
փեթակի արկը:

Կասկած չկար վոր հոտն այդտեղից էր... Քիչ մը-
տածեց ու փորձեց գլուխը ծակից ներս կոխել. բայց
անցքն այնքան նեղ էր, վոր չնայած իր փոքրությանը,
այնուամենայնիվ ներս մտնելն անհնար էր: Նա փորձեց
ձանկերով լայնացնել անցքը: Անուշահոտ ակնամոմի

փշրանքները թափվեցին և նա տեսնելով, վոր արգելքը
հեշտությամբ հաղթահարում է, յեռանդուն կալով
դործի. սկսեց ատամներով կրծել, ճանկոտել ու լայնա-
ցնել արկի բերանը, վորը նեղացնելու համար այնքան
ջանք էյին թափել մեղուները, վորպեսզի ձմեռը փեթա-
կում տաք լինի, միայն մի փոքրիկ անցք էյին թողել
իրեւ ողանցք:

Շուտով նրան հաջողվեց այնքան լայնացնել արկը,
թեթե ներս սողաց և կծկվեց պատի տակ:

Փեթակը դատարկ չէր: Լսվում էր հարյուրավոր
մեղուների միորինակ բզզոցը:

Փեթակում տարածված էր այն դուրեկան հոտը,
վոր մուկիկը դեռ դրսից զգացել էր: Նա զգուշությամբ
չարժվեց տեղից, մոտեցավ մեղրով լիքը մի շրջանակի
և դուռնը դիպրեց մեղրին, հետ քաշվեց, լպստեց քթի
ծայրը և ուրախությունից քիչ մնաց խենթանար: Այդ-
քան քաղցը բան իր որում չէր կերել, հիշեց, վոր մայ-
րը մի անգամ սպիտակ քարի պես մի բան բերեց, ա՛յն ել
չատ քաղցր էր, բայց վոչ սրա չափ:

Մուկիկն այնքան յերջանիկ էր: Փեթակը տաք էր,
իսկ մեղր՝ ինչքան ուզես: Նա կերավ, կշտացավ և մի
ապահով տեղ գտնելով՝ կծկվեց, կտրած պոչիկն առավ
յերկու հետի վրտների միջև, վոր չքավի գետնին և ցավ
պատճառի: Այնքան հանգիստ էր և կուշտ, վոր շուտով
խորը քուն մտավ:

Նա դեռ բոլորովին չէր կշտացել քնից և դեռ շատ յեր-
կար կքներ, յեթե մի անսովոր աղմուկ չզարթեցներ
նրան: Նա աչքերը բացեց և տեսավ, վոր շրջապատված
է անհամար մեղուներով. վախեցած, սարսափահար վա-
զեց դեպի արկը, վոր փախչի, բայց իզո՞ւր, մեղուները
հասան հետեից: Հուսահատված նա պատից պատ էր
դիպչում... Մեղուները բզզալով-տղղալով վրա էյին
տալիս և անխնա խայթում: Առաջին խայթից նա այն-
պիսի սուր ցավ զգաց և ամբողջ ձայնով ու թաթիկնե-
րով սկսեց պաշտպանվել: Գազազած մեղուներն անխնա
խայթում էյին՝ վորտեղը հասնում էր:

Մուկիկն սկսեց ուռչել... անասելի ցավ էր զգում,
բայց շուտով անզգայացավ, և այնպես ուռեց, վոր ել

չկարողացաւ մնալ վոտներէ վրա: Ուռուցքը քանի գը-
նում մեծանում էր, շուտով նա կորցրեց իր նախկին
տեսքը, ուռած տկի պէս ընկաւ, մեջքի վրա, և չորս
փոքրիկ թաթիկները վերցցեց:

Մեղուններն անխնայ ցեն գետի իրենց թշնամիները:
Նրանք լաւ գիտէն, թէ ինչ ամերածություն կգոր-
ծեր այդ փոքրիկ մուկը, յետե մի քանի օր ուշ նկատե-
լին: Վտանգված կլինէյին բոլոր բջիջները, վտանգված
կլինէր ձմեռվա պաշարը, վոր այնքան դժվարությամբ,
կաթիլ-կաթիլ հալածքէլ ելին... բոլորը սովի կմատնե-
վէյին այդ մուկիկի շնորհիւ:

Մուկիկն այլևս չէր շարժվում, անշնչացած ընկած
էր հատակին:

Մի քանի օր փեթակում բարձրացած հուզմունքը
չէր խաղաղվում: Թշնամու գիակն ընկած էր փեթակի
ներսում: Նեխվելով՝ սպառնում էր վտանգել փեթակի
ամբողջ կյանքը:

Մուկիկն այնպէս էր ուռել, վոր արկից դուրս քա-
շելու հնարավորություն չկար:

— Ի՛նչ անել...

Առավոտից մինչև յերեկո փեթակի մեջ իրարանցում
էր... Կյանքն յեռում էր ինչպէս գարնանը, յերբ մաք-
րում են փեթակը ու պատրաստվում են գարնան բերքա-
հալաքին:

Ինչ վոր շատ կարեւոր գործով ելին զբաղված այդ
փոքրիկ խելոքները: Այնպիսի մի խլացուցիչ բզզոց էր
կանգնած փեթակում, վոր յետե մեղվապահը պատահ-
մամբ մոտենար, շատ պիտի զարմանար այդ տարրի-
նակ հուզմունքից:

Յերեկոյան դեմ ամեն ինչ լռեց և մեղունները հան-
գըստացած կրկին անցան իրենց առօրյա աշխատանքին:

Գարնանը, յերբ մեղվապահը բացեց փեթակը, նկա-
տեց փեթակի հատակին մի մեծ կտոր ակնամոմ, զար-
մացած վերցրեց, շատ ծանր էր, չհասկացաւ բանն ին-
չումն է, մոմի մեջ կարծես բան էր պահված, նա զգու-
շությամբ հետը տարաւ մոմը և զարմանքից ապչեց:

Ակնամոմի մեջ զմռսված էր այն մուկիկը:

Ահա թէ ինչպէ՛ս են մեղունները պաշտպանում իրենց
սոսունը:

Ինչ կլինէր, յետե մուկը մնար փեթակում և նեխ-
վէր, այլևս անհնար կլինէր անգրէլ այդ ապականված,
անառողջ մթնոլորտում և հարյուրավոր ժրածան մեղու-
նէր զոհ կգնային մի նեխված մկան:

ՎԱՐՁՈՒ ԵՇԸ

Վաղ առավոտից լսվում էր փողերիկ իշուկին փողերիկ տիրոջ սուր ձայնը.

— Ե՛շ, վարձու ե՛շ...

Վզից կախած բոժոժիկների շարանը՝ նրա գլխի ամեն մի շարժումի հետ զնգնգում էր ու ախորժալի ձայներ հանում: Մեջքին փալանի փոխարեն դարձնապույն անգլիական փողերիկ թամբն էր դրված, յեկու կողքերից ասպանդակներ կախ: Դեղին փայլուն կոճակներով զարդարուն սանձը տղան ձեռքն առած՝ իշուկին պտտադնում էր ամառանոցի լայն ու յերկար, մի հարկանի, սպիտակ տների շարքերի միջով:

— Վարձու ե՛շ... վարձու ե՛շ...

Փողերիկ, մոխրագույն, սև վոտիկներով իշուկը կարծես դոհ էր իր տոնական արդ ու զարդից. աշխույժ, հպարտ, ականջները դիք ցցած, տիրոջից առաջ էր վազում, յերբեմն կանգ էր առնում փողոցի մեջտեղում, բարձրացնում էր մուլթը և յերկարատես յերկվեջներով գոում:

— Իհա՛... իհա՛... յեկեք, հա՛... յեկեք, հա՛...

Լսելով նրա ձայնը, ամառանոցի յերեխաները թողնում էին թեյի սեղանը և հացի պատառը ձեռքներին վազում փողոց, նայելու իրենց սիրելի իշուկին ու կրկին վազում պառչազամբ աղերսագին խնդրում մայրիկից, վոր թույլ տա իշով զբոսնելու:

— Մի որ վեր ե գցելու:

Չե՛ մայրիկ, ենպես խելոք ե՛շ ե, վոչ քացի յե տալիս, վոչ արտինգ, — ասում էր Գագիկն իր մորը:

— Դե եշ ե, մեկ ել տեսար քիթը քամի մտավ, քացի-քացի տալով՝ վեր գցեց ու փախավ:

— Մամա ջան, չես իմանում, ենքան խելո՛ք ե...

— Լավ, ճաշից հետո, իսկ այժմ նստիր թեյը վերջացրու ու մի քիչ ել կարդա:

— Դե հիսուն կոպեկ տուր:

— Լավ:

— Սոստանո՞ւմ ես:

— Այո:

Գագիկը նստեց թեյի սեղանի մոտ, բայց ախորժա-

կը բոլորովին փակվեց: Գիրքը վերցրեց, վոր կարգա,— եչը մտքից չեր դնում: Ինչ սիրուն եչ ե,— մտածեց նա, ահամա համեմատելով քաղաքում իր տեսած եչերի հետ, վորոնք բոլորովին նման չեյին սրան:

Կեղտոտ, մեծ փալանները մեջքերին, ածուխ, մածուն, սոխ ու վարունգ, ինչ ասես չեյին բարձում նրանց վրա, յերբեմն այդ խեղճերին լծում եյին մրգերով, կանանչեղենով բարձած յերկու անիվանի սայլակին: Նըրանք այսպիսի ուրախ տեսք չունեյին, բեռան տակ կըռացած, դժվարությամբ եյին փոխում քայլերը, նրանց աչքերի մեջ կար մի տխրություն, կարծես պատրաստ եյին լաց լինելու:

Գլուխները կախ, յերկար ափանջները թույլ-թույլ որորովում եյին տիրոջ քայլերի հետ:

Յերբեմն նստում եյին և ել վո՛չ ծեծ, վո՛չ պոչից բարձրացնել, վո՛չ հայհոյանք չեյին ոգնում, համառությամբ կաշում եյին դետնին, ցավից տնքում, բայց տեղից չեյին շարժվում. այդ նրանց բողոքի ձեն եր: Դրա համար ե, վոր ասում են «եչի համառություն», մի լավ հանգստանալուց հետո միայն վեր եյին կենում ու գնում:

Գազիկը կարծես առաջին անգամն եր եչ տեսնում. կարծես դա քաղաքում տեսած եչերի ցեղին չեր պատկանում, այլ մի ինչ վոր ուրիշ ցեղից եր, ավելի նման եր գաղանանոցում իր տեսած գերբերին, բայց նրանք զուլավոր եյին:

Ի՞նչ գեղեցիկ են իշուկները, յերբ ազատ են, յերբ մարդը նրանց ուժից վեր չի ծանրաբեռնում, սնունդը տեղն ե, վոսկորները դուրս չեն ցցված:

Նա շատ սիրեց եչերին և թվում եր, թե ձիուց ել գեղեցիկ են:

Յերբ Գազիկը լսում եր վարձու իշուկի ձայնը, ձեռքին ինչ լինեթ թողնում եր, վերցնում եր մի կտոր հաց, շաքար կամ մի այլ ուտելու բան, վոր իշուկը սիրում եր, ու վազում փողոց:

Իշուկը հաճույքով լափում եր նրա ափի միջի հյուրասիրությունը և գլուխն որորելով՝ գնում եր դե-

պի տղան, կարծես շնորհակալություն եր ուզում հայտնել:

«Ի՞նչ սիրունիկ եչ ե», մտածում եր Գազիկը, մաքուր թամբ, սանձ, ասպանդակներ: Բեռ չի կրում, չեն ծեծում, մենակ որվա մեջ շուտ-շուտ մի տասն անգամ փոքրիկներ ե դնում մեջքի վրա ու պտտեցնում փողոցներով: Ինքն ել ուրախանում ե՝ վրան նստած յերեսաների պես:

Գազիկը չեր իմանում, վոր իշուկը միշտ այդպես ուրախ չեր, ինչպես այդ ամառվա ամիսներին: Յերբ ամառն անցնի, ամառանոցավորները գնան, նրա սանձն ու թամբը կհանեն, փալան կդնեն վրան, թուկը վզից կկապեն, ցորենի բեռը մեջքին դրած՝ ջրաղաց կքշեն: Նրա վոտներն ել ծանրության տակ կչուվեն, յերբեմն կընկնի ծանր բեռի տակ, նրան ել կծեծեն, կհայհոյեն, ինչպես նրա բոլոր ցեղակիցներին:

Գազիկն այդ չգիտեր, իսկ իշուկն այդ յերջանիկ ուրերին մոռացել եր բոլորը: Բայց ինչո՞ւ յեն մարդիկ այդքան անխնա՝ դեպի այդ համեստ, համբերատար կենդանիները:

Այնտեղից, ուր ավտոն ու կառք չեն անցնում, վորտեղից ձիերն անգամ դժվարությամբ են անցնում, նրանք անվախ, զգուշ քայլերով, փոքրիկ սիրուն սրմբակներով դուրսելով գետինը, քարերը՝ անցնում են անգլուխոր ձորի յեղերքով, նեղ, ավազոտ արահետներով: Պետք ե սիրել ու խնամել փոքրիկ կենդանուն, վորն այնքան նվիրված ե մարդուն, այնքան հարկավոր ե, մանավանդ մեր զառիվայրներով, մեր քարքարոտ, լեռնային նեղ ու դժվար կածաններով անցնելու համար:

Ամառանոցի փոքրիկ տղան դեռ բղավում եր.

— Վարձու ե՛չ, վարձու ե՛չ:

Յեմ յերեսաներն ուրախ ճիչերով չըջապատել եյին սիրուն իշուկին:

Հ Ի Լ Ո Ն

Փոքստերի եր ցեղից, սալիտակ մի շուն եր Հիւնն: Ձախ աչքի և պոչի մոտ՝ բաց դարձնագուշն խալեր ունեւ: Կարճլիկ եր, պոչը միշտ վեր ցցած, աղանջներն ել խլշած:

Նա շատ փոքր եր, յերբ նվեր ստացա: Հաստլիկ եր, կլոր, քայլում եր որորվելով:

Չգիտեմ ինչու Փոքստերի պոչը միշտ կտրած ե լինում: Յես ել վորոչեցի պոչը կտրել, բայց խղճում եյի, շարունակ եսոր եզուց եյի գցում:

Հիւնն մեծանում եր, պոչն ել հետը հաստանում, յերկարում ու շուտով այնքան կռվարանար կտրելը վոր գուցե չնիկն ամբողջ կյանքն անցկացներ յերկար պոչով:

Պոչը պետք եր կտրել նոր ծնված ժամանակ, յերբ դեռ աչքերը չեյին բացվել և մայրը լիզելով մի քանի րում կլավացներ պոչի վերքը:

Մի որ յեկավ ընկերս: Նրա հետ խորհրդակցեցինք ու վճռեցինք Հիւննի պոչը կտրել: Այդ որվանից Հիւնն մնաց առանց պոչի:

Մինչև պոչը կտրելը նա արդեն բավականին վարժեցրած եր: Կանգնում եր հետի վոտերի վրա, պարում եր, յերբ սկսում եյինք յերգել:

Հիւնն ցատկում եր բարձր պահած փայտի վրայից և ելի մի քանի վարժություններ եր անում, շատ խելօք, ընդունակ շուն եր:

1919 թ. դժգարին ու քաղցի որերն եյին: Իմպերիալիստական պատերազմը յերկիրը հասցրել եր ծանր աղքատության: Այդ ժամանակ Հիւնն արդեն յերկու տարեկան եր, բարեկազմ, խելօք, վերին աստիճանի

աչխույժ չնիկ եր դարձել: Նա յերեխաների հետ «տափ-կընոցի» յեր խաղում, հազար ու մի խաղեր անում:

Այնպես եր սովորել ինձ, վոր չեր թողնում մի րոպե հեռանալ իրենից, իսկ յերբ դուռը փակում եյի վրան, սկսում եր աղեկաւոր վնգստալ:

Մի անգամ, յերեք որով հեռացել եյի քաղաքից: Մայրս պատմում եր, վոր Հիւնն վոչ ուտում եր, վոչ խմում, շարունակ դես ու դեն եր ընկնում, վերջը գլուխելով հին վերարկուս մտնում ե մեջը և հանգստանում:

Այդ ժամանակ վատ եյինք ապրում:

Մի որ տանը վոչ մի կտոր հաց չկար, արագ հագնելուցի, վոր դրսում մեկից փող խնդրեմ, հաց գնելու:

Հիւնն արգելեցի հետեւել ինձ:

Սեղծ կենդանին քաղցած եր, յերկու որ եր բան չեր կերել:

Շատ դես ու դեն ընկնելուց հետո, յերբ վոչ մի տեղից չկարողացա պարտք վերցնել, տխուր, տրտում գլուխս դեպի տուն, մտածելով գուցե կարելի կլինի հաքեվաններից քիչ ալյուր փոխ առնել:

Տանը չորս հոգի քաղցած ինձ եյին սպասում: Մըտքերի մեջ խորասուզված՝ ինքս ել չխմացա ինչպես եյի տուն հասել:

Ամեն անգամ, Հիւնն կարծես հոտառությամբ ըզգում եր իմ գալը և միշտ դիմավորում եր ինձ սանդուխների գլխին կանգնած, ծռովելով, կտրած պոչուկը շարժելով:

Այսոր, յերբ ինձ տեսավ, գժի նման գրեթե գլորվելով աստիճաններից հասավ, և ուրախ հաջողով սկսեց փաթաթվել վոտքերիս, գալարվել, ցատկել վրա:

— Հիւն՝... Հիւն՝... լա՛վ լա՛վ, հանգստացիր, — չոյեցի նրա սիրուն գլուխը մտածելով՝ «Սեղծ չնիկ, ինչպե՛ս պետք ե հիասթափվես, հաց չեմ բերել»:

Աստիճանների գլխին կանգնած եր մայրս, ժպիտը գեմքին: Յես մեղավորի պես բարձրացա, նայեցի մորս աչքերին և չգիտեյի ինչ ասել... հաց չկա՛ր:

— Դո՛ւ եյիր ուղարկել:

— Ի՞նչ:

— Բա դու Հիւնն բան չե՞ս տվել բերելու:

— Ձե, ի՞նչ բան:

— Բա եդ վորտեղի՞ց ե... հողեմ գլուխդ, ա՛յ չուն... — ծիծաղելով կանչեց մայրս:

— Քիչ առաջ մի մեծ կտոր սպիտակ հաց բերեց, յես ել կարծեցի, թե դու ես ուղարկել:

— Յես բան չեմ ուղարկել, ով գիտե վոր աղբանոցից ե հանել:

— Ձե, չե բոլորովին մաքուր, տաք-տաք հաց ե:

Ներս մտանք սեղանատուն: Սեղանի վրա դրված եր մի մեծ կտոր սպիտակ հաց: Մի քանի վայրկյան ապշած, կանգնած նայում եյի այդ անսովոր սպիտակ հացին, իսկ չունն ուրախ-ուրախ թռչկոտում եր, լիզում ձեռներս, կարծես սպասելով վոր գովեմ, խրատում նրա քաջագործությունը:

Այդ որը մենք Հիլոյի բերած հացով ապրեցինք:

ԽՈՒՈՎԱԾ ԿՈՎԸ

Բաղդո բիձու տարիքին միջնայի, թեև 59 տարեկան ե, բայց բոլոր յերիտասարդներից ել առաջ ե, հոգնել չգիտի, յերգ ու խաղով ե անում գործը, իսկ Հերիք-նազն ել ամբողջ շրջանում հայտնի բամբակ հավաքող ե:

Մինչև կոլտնտեսություն մտնելը շատ նեղ որեր են քաշել Բաղդոն ու Հերիքնազը, մի տուն լիք յերեսաներ ունեյին, վողջ որն աշխատում ու հաղիվ եյին կարողանում հաց հասցնել: Բայց կոլեկտիվ մտնելուց յերեք տարի յե անցել, տունը լցվել ե ամեն տեսակի բարիքներով: Յերկու աղջիկներին մարդու յե տվել, մեծ տղան Յերեանի համալսարանումն ե, յերկու փոքրերն ել գյուղի դպրոցումն են սովորում. ել ի՛նչ դարդ: Հարվածային աշխատանքի համար ել մի կով եյին նվեր ստացել: Ամեն բան մի կողմ, եդ կովը՝ մյուս. այնպես եյին դողում վրան, ինչպես իրենց աչքի լույսի: Այդ կովը վոր տուն բերին, ել ուրախություններին չափ չկար:

Նախիրից վոր գալիս, տան դռանը կանգնում, դըլուխը բարձրացնում ու թափ ձայնով բառաչում եր, Բաղդո բիձու սիրտը սկսում եր արագ-արագ բաբախել:

— Ձա՛ն, — կանչում եր Հերիքնազն ու վազում դուռը բանալու, բայց մինչև հասնելը, կովը գլխով հրում բանում եր դուռն ու ներս մտնում բակը:

— Հո՛, հո՛... Ձեյրան, — ձայն եր տալիս Բաղդոն տեղից յեղնելով:

Բոլորի աչքը վրան եր, վողջ նախիրն եր Բաղդոյի կովը, կուրծքը տեղ չեր անում վտանների արանքում, 14 լիտր կաթ եր տալիս որական:

Հանգստի որ եր:

Նոր գնած ինքնայեռը— Հերիքնազը հաղիվ եր դրել
սեղանի վրա, յերբ լավեց կովի բառաչը:

— Յեկավ... .

— Սեփան, վաղիր դուռը բաց արա:

Տղան վեր թռավ տեղից ու մնաց կանգնած: Կովը
ներս մտավ, նայեց դեռ ու դեն, մի անգամ ել բառաչեց
ու արագ գնաց գոմի կողմը:

— Մի տե'ս, մի տե'ս... . Ջեյրանի նմա՛ն ե...

— Ա՛չքդ...

— Մի վախենա, աչքս չար չի:

Հերիքնազը թողեց թեյի սեղանը, գնաց կթոցի հե-
տեվից, իսկ Ստեփանը վաղեց կովի մոտ:

Բաղդո բիձեն սպասեց, սպասեց, տեսավ վոր ու-
շանում են՝ ինքն իր համար մի բաժակ թեյ լցրեց ու
սկսեց կծովի խմել պնակի միջից, փուքսի նման փչելով
և ալեկոծելով պնակի միջի տաք թեյը:

— Ես ինչի՞ եսքան ուշացան...

Մտմտաց նա ու դատարկ բաժակը դրեց սեղանին,
աչքերը դարձնելով նրանց գնացած կողմը:

— Սեփան... . Հերիքնա՛զ...

Պատասխան չեղավ:

Հո՛, հո՛... . խելո՛ք կաց...

Լավեց Ստեփանի ձայնը:

— Սատկե՛ս դու, հա՛, ի՞նչ ես գժվել, ա՛յ կով...

Բաղդո՛...

Բաղդո բիձեն անհանգստացած վեր կացավ, վոր
տեսնի, ինչ է պետահել: Մի քանի քայլ հաղիվ եր ա-
րել, վոր կթոցը ձեռքին, աչքերից արցունք կաթեցնե-
լով, դեմն յելավ Հերիքնազը:

— Հը, ի՞նչ ե...

— Ինչ պիտի լինի, ջանիդ սաղություն:

Բաղդո բիձեն բան չհասկանալով, զարմացած կանգ
ստավ...

— Ի՞նչ ես խոսում ա՛յ կնիկ, բան չեմ հասկանում:

— Ի՞նչ պիտի հասկանաս. կովը հիվանդացել է,
կաթից կտրվել...

— Հայրի՛կ ջան չատ ե կատաղել, — մեջ մտավ Ստե-

փանը, վոր կովի կապը ձեռքին, մյուս ձեռքումն ել ճի-
պոտը՝ կանգնել եր կովի մոտ, — չի թողնում կթենք,
վոր բարկանում ենք վրան, ավելի յե գժվում, մայրիկը
վոտին խփեց, վոր հանգիստ կանգնի, գլուխը սկսեց
թափահարել, պոչով խփեց մայրիկին... . ինչպես գժվել
է, ճիպոտով մի լավ հասցրի՝ խելոքացավ:

— Կացե՛ք, կացե՛ք, կովին խփե՛լ եք...

— Բա աչքն ել չենք հանել. թե Ստեփանը մի կողմ
չփախչեր, պողահարելու յեր... . ել են կովը չի, ենպես
է փչացել:

— Դե ել ինչո՞ւ եք դեռ ու դեն ընկնում, եղա վոչ
կա:

— Ի՞նչն ե եդ:

— Եղա՛, ե՛դ: Հիմա հասկանում եմ, ինչի յե կաթը
պակասեցրել... . նեղացել է, խռովել...

— Հա՛, հա՛, հա՛... . յես ել վախեցա, թե ինչ բան
է...

— Կո՞վն է խռովել:

— Հա, հենց կովը: Բա անասունին, վոր ծեծես,
վրան գոռաս, հայհոյես, նա ել քեզ կաթ կտա...

— Ե՛յ, ա՛յ մարդ, ինչե՞ր ես դուրս տալիս:

— Բան եմ ասում, խռովել ա... . հաստատ...

— Կթոցը դեռ տուր, դուք ել չքացեք... . մոտ չը-
գաք:

— Բաներ կասես, վոր յեփած հավն ել ծիծաղի:
Կովն ել խռովի, մարդ է, ի՞նչ ե...

— Մարդուց ել խռովկան ե... . դեսը տուր կթոցը:
Նա կնոջ ձեռքից վերցրեց այն:

— Գնացեք ու չերեաք:

Հերիքնազն ու Ստեփանը գնացին, ու քիչ հեռանա-
լով ծառերի արանքից սկսեցին հետաքրքրությամբ դի-
տել:

Բաղդո բիձեն բժի-բժի անելով մոտ գնաց, շոյեց
մեջքը, գլուխը, մի կտոր քարաղ ձեռքին բռնած դեմ
արեց կովին. կովը հաճույքով իր փչիչոտ լեզվով լիզեց
քարաղը, հոտոտեց Բաղդոյին, ու յերբ Բաղդոն աղը
ձեռքին գնաց դեպի գոմը, կովը մի անգամ բառաչեց
ու գնաց նրա հետևից:

Ծածկի տակից Բաղդոն հանեց թեփից պատրաստած լափան ու դուլլով դրեց նրա առաջ, ապա ձեռքը մեջքին սպասեց մինչև վերջացնի, ու հանգիստ քթի տակ մի յերգ մրմռալով, վերցրեց կթոցն ու պազեց կոփի մոտ: Փրփրալին, առատությամբ սկսեց հոսել կաթը պտուկներից, այնպիսի անուշ վշտոցով, վոր Բաղդոն ուրախությունից քիչ եր մնում քրքջար ու ձայն տար կնկանը: Բայց վախենալով, վոր կովը կխրտնի, իրեն զսպեց:

Փրփրալից կաթով լիք կթոցը մի կողմ դրեց, փաղաքեց, համբուրեց կովի աչքերը, կապեց սյանը, առաջը խոտ ածեծ ու կանչեց.

— Հերիքնա՛ղ...

Հերիքնաղն ու Ստեփանը վազելով մոտեցան.

— Հը՛, ի՛նչ եյի ասում...

Հերիքնաղը տեսնելով լիքը կթոցը, աչքերին չեր հավատում և ուրախանալով, վոր կովը հիվանդ չի, ծիծաղելով չանչեց նրա կողմը:

— Գրո՛ղը յերեսիդ... ինչպե՛ս վախեցրիր:

— Խռովել եր: Պետք ե հասկանաս, վոր անասունին չեն վիրավորի, չեն խփի, թե չե նա ել կխռովի ու քեզ անկաթ կթողնի...

— Գրո՛ղը տանի քեզ, ա՛յ կով... տեսար, խռովել ել դիտի, եղ ել չեյի իմացել...

Յեվ նա ծիծաղն ու արցունքը խառնելով իրար, դրկեց կովի վրդը, շոյեց գլուխն ու համբուրեց նրա գեղեցիկ աչքերը:

ՏԱՐՄԵՐԻ ԿՈՒՎԸ

Մորեխ, յերեվի բոլորդ ել տեսել եք, նույնիսկ բռնել, վոտերը կտրել ու բաց թողել:

Նրանք սարսափելի չեն, յերբ մեկ-մեկ են լինում կամ զույգ-զույգ: Սակայն ահուկի յեն դառնում, յերբ խուժում են միլիոններով: Նրանք վոջնչացնում են կանաչ մարգագետինները, արտ, այգի, խժռում են ամբողջ բուսականությունը, և նրանց անցած ուղին դառնում ե բուսականությունից զրկված մի ամայի անապատ:

Այդ աղետին առաջ հաճախ յենթակա յեր մեր յերկիրը: Իրանից, Մուղանի անապատներից նրանք խուժում եյին մեր կողմերը:

Մորեխն ամպի նման ծածկում եր պայծառ արևի յերեսը:

Այդ փոքրիկ խժռողներն այնպիսի ահ ու սարսափ եյին տարածում չորս կողմ, վոր կարծես թե մորեխներ չլինեյին յեկողներն, այլ, միլիոնավոր թունավոր ոձերի խմբեր...

Մեր յերկիրը մինչև խորհրդայնացումը հաճախ յենթակա յեր այդ աղետին: Այժմ մորեխը չի համարձակվում յերևալ խորհրդային յերկնակամարում, նրանց դեմ պայքարելու համար գործում են պողպատյա հսկա «տարմերը» — ողանավերը, թունավոր նյութերով վոջնչացնելով նրանց:

Իսկ առաջ աղոթում եյին, վոր աստված իրենցից հեռացնի այդ չարիքն ու սովի չմատնի յերկիրը, բայց աղոթքը չեր ոգնում...

Տարմը սարյակի մեծության, սուր կտուցով, դարձնազույն, թևերի ծայրերը սպիտակ գույնով մի թռչուն է: Վո՞րտեղ են ապրում նրանք, չգիտեմ: Տարմը մորեխի թշնամի յե: Թեյեմ շատ աղոտ կերպով էմ հիշում, բայց պատմեմ մորեխի գալը և տարմի կռիվը նրանց հետ:

Ամռան տաք օրերից մեկն էր. թուրք արդեն հասել էր:

Մորեղբայրս Արամը ծառի վրա յեր: Յածում թթի չորի ծայրերից բռնած՝ սպասում էյինք մուրճի հարվածին:

Մի յերկու ճյուղ հագլով թափ տվեց, յերբ մի խուլ աղմուկ լսվեց: Առաջ ուշադրություն չդարձրինք, բայց աղմուկը քանի գնում ուժեղանում ու տարածվում էր:

— Ես ինչ է պատահել:

— Իրարանցում է:

— Հլա կացեք...

Հանկարծ կարծես մի ամպ յեկավ պատեց արևի պայծառ յերեսը... Պապիկը վախեցած նայեց յերկրներին... Տատիկը, մայրիկս ու մյուսները հանկարծ բաց թողին թթի չորի ծայրերը և սարսափած աչքերով նայում էյին յերկրներին: Յես չեյի հասկանում, թե ինչ պատահեց: Մի հսկա սավեր ընկավ մեր գյուղի վրա... **Ծները սկսեցին վռնալ... ի՞նչ պատահեց...**

Ինչպես պղտոր հեղեղ, հոսում էր մորեխների բանակը: Ահա կանգ առան գյուղի գլխին և կարծես վերևից դիտում էյին ու տեղ նշում, վոր վրա տան:

— Կորա՞նք...

— Տեր, դու փրկիր... Ես ինչ գուշում յեկավ դու խրներիս: Վո՞ր մեղքի համար ես պատժում տեր— աղոթում եր տատիկը:

— Կարծես անցնում են...

— Ձե, իջնում են... Ել փրկություն չկա:

Ինչպես բազեն վորսի վրա յե ընկնում, այնպես ցած թափվեցին մորեխների լեզեոնները և ընկան արտերի վրա: Քիչ անց կանաչ արտից վոչինչ չմնաց:

Հուսահատությունը պատել էր ամենքին, անգորանոգնական՝ աստծուն էյին աղոթում: Աստվածն անտարբեր «նայում» էր, իսկ մորեխը վոչնչացնում էր արտերը— գյուղացու հույսն ու ապավենը...

Լաց, անեծք, տրտունջ, աղոթք խառնվել էյին իրար, և հուսահատ՝ կուրծքներն էյին ծեծում ու վախ տալիս գլխներին...

Ի՞նչ պատահեց... ինչո՞ւ հանկարծ լուեցին... Մի քանի վայրկյան տիրեց այդ լուությունն ու առաջ մի ցած ձայն, ապա մի ուրիշը, նրանց միացան շատերը և պայթեց ցնծազին ճիչը:

— Յեկա՞ն...

— Տա՛րմ... տա՛րմը, — ամբողջ գյուղը մի բերան դարձած ճչում էր:

— Տա՛րմ... տա՛րմ...

Յնծալից աղաղակներին խառնվեցին ուրախության արցունքները...

Այդ փոքրիկ թևավոր հերոսներն առանց ժամանակ կորցնելու, կարծես մեկը հեռախոսով հաղորդել էր նրանց վոր հասնեն, գրոհեցին, պատռեցին անթափանց մորեխի քողը և սկսվեց մի անասելի պայքար...

Մորեխները թողին արտը, վեր բարձրացան, աջ, ձախ, առաջ, յետ. ուր չարժվում էյին՝ հանդիպում էյին տարմերի սուր կտուցներին: Գետինը ծածկվեց մորեխտարմերի դիակներով: Կռիվը ճակատադրական էր: Կոտորում էյին թշնամուն, ապա արնաթաթախ կտուցներով իրենց ջուրն էյին նետում և մաքրում թևերը, արնոս կտուցները. թուրք ուտում ու կրկին սրընթաց հարձակման դիմում, փոխարինելու իրենց հոգնած ընկերներին:

Կռիվն անխնա յեր, վերևից թթի նման ցած էյին թափվում մորեխների դիակները: Նոսրանում էր թանձրը քողը, արևը ուրախ ժպտաց այդ աղետաբեր ամպի

յետեից: Գետինը ծածկվեց ղիակներով... վեց ժամվա
անդուլ գրոհից հոգնած տարմն իր գործը վերջացրեց և
հարձակվեց թթենիների վրա...

— Յերեսե՛ք, մնաք բարո՛ւ վասեք թթին, — ձայնեց
պապիկս:

— Հալա՛լ, հալա՛լ դրանց, — կանչում էյին ար-
ցունքների միջից հուզված կանայք:

Վո՞րտեղից յեկան, ո՞ւր գնացին այդ չքնաղ թըռ-
չունները, չգիտեմ: Բայց տարիներ են անցել, իսկ յե-
նրանց յերբեք չեմ մոռանում:

«ԳԱՐՆԱՆ ԹԱԽԻԾԸ»

Գարունն ել անցավ, ամառն ել:

Յորենի ու գարու արտերը անհրապույր էյին դա-
ռել, սուր ցողունները փշերի նման ցցվել էյին ճաքճք-
ված արտերում:

Գիշերները ցուրտ եր:

Սարյակը, մանգաղաթևը, ագռավն ու կաշաղակը,
բուն ու պպուն, բոլոր թռչունները ճուտերին մեծացը-
րել, բաց էյին թողել:

Արագիլը հպարտ, կանգնած ճահճուտում մի վոտի
վրա, անմիտ աչքերով յերկնքին եր նայում:

Կռուկներն արդեն սկսել էյին չվել տաք յերկրներ:

Բոլոր թռչունները խուճապի մեջ են, անհանգիստ
գետ ու դեն են թռչկոտում, խմբվում մի տեղ, խլացու-
ցիչ ձայներով ճովոզում, ամեն մեկն աշխատո՞ւմ է խլա-
ցընել մյուսին, վիճում են, ճչում ամբողջ ձայնով:

— Շո՛ւտ ե...

Ճչում ե մեկը:

— Ո՛ւշ ե, ո՛ւշ ե...

Կանչում ե մյուսը:

— Շո՛ւտ ե, շո՛ւտ ե, շո՛ւտ ե...

— Վո՛չ, վո՛չ, վո՛չ...

— Ո՛ւշ ե, ո՛ւշ ե...

Յեվ մի յեղրակացության չգալով, թափահարում
են թևերը և ցրվո՞ւմ աղմուկով:

Արևը մայր մտնելուց առաջ՝ մեծ ու փոքր մանդա-
ղաթեվերն իրար խառնված՝ սրընթած պատռում են ո-
ղը՝ իրենց սուր, սև մանգաղաձև թևերով և զիլ ճչում
ու անցնում են:

Ել հասնող պտուղ չկա, մեծացող ձագ չկա, բոլոր

պտուղները պոկվել են իրենց թփերից, ճյուղերից և չուկա գնացել, իսկ թռչնիկները բներից թռել, խառնվել են մեծերին, ծնողները կորցրել և լցրել ողբ անուշ ճըռվող յունով:

Աշունը դեղնում է:

Մարդիկ ձմեռվա պաշար են տեսնում: Ղանթարի հրապարակում վխտում են մարդիկ՝ սեխի, ձմերուկի, սոխի ու գետնախնձորի դեղերի մեջ. շարան-շարան դարսված են խաղողի, դեղձի, տանձի ու ամեն տեսակ բանջարեղենի կողովներն ու կույտեր: Մարդիկ իրար են անցել, գորգոռում են, սակարկում: Սալակների մոտ յեզներն անտարբեր նստած վորոճում են: Կյանքը յեռում է:

Մրջյուններն ել տենդոտ՝ պաշար են կրում բները. ագռավը, կաչաղակը ընկույզ են փախցնում, ճնճղուկները դես ու դեն են ընկել, կարծես վոչ մի հոգս չունեն, բայց նրանք ել պարապ չեն, նրանք ել գիտեն, վոր ձմեռն է վրա հասնում:

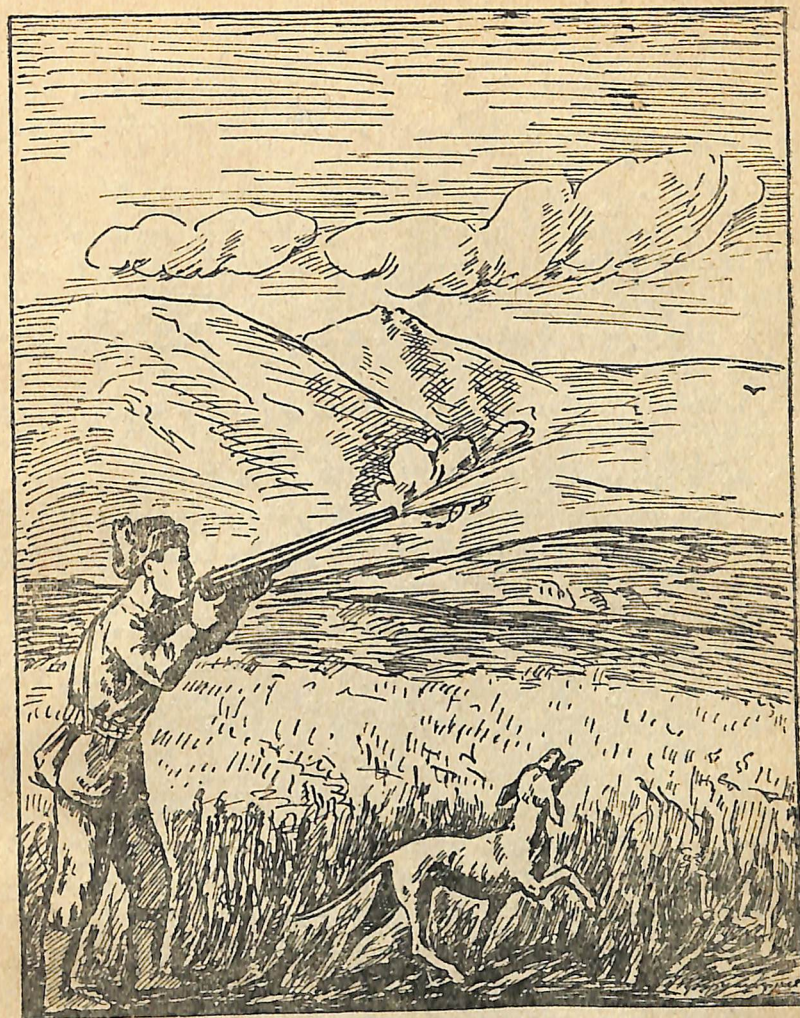
Արդեն սկսվել է տարագնաց թռչունների չուն, բընաղդորեն հասկանալով մոտալուտ ձմեռը, յերամներով դնում են տաք յերկրներ:

Արևը դեռ չեր ծագել: Արտուտը թպրտաց, վեր սըլացավ և իսկույն իջավ տխուր:

Մասիսի գազաթը վոսկեղոծվեց, կարծես թե մեկը լիքը կաթսայով հալած վոսկի լցրեց նրա ճերմակած գլխին:

Լորերը՝ չհնձված դեղնած խոտերի մեջ թաղնված, հանկարծ աղմուկով թևին են տալիս, գնդակի պես վեր սլանում, կլտում անուշ-անուշ և հարյուր քայլի վրա իջնում ու խոտերի մեջ կորչո՞ւմ մարդու աչքերից:

Տատրակներն ահագին խմբերով սըրնթած հասնում են առունների յեղը բուսած ուռիներին և մի թեթև ճայնից լեղապատառ՝ վեր թռչում, ուժեղ թևերով ճեղքելով ողբ, մի ուրիշ ծառ գտնում:

Հրացանը պատրաստ բռնած, առանց շտապելու, մինչև ծնկները դեղնած խոտերի միջով, զգուշությամբ մեկը հետևում է շանը: Շունը ամբողջապես կորել է խոտերի մեջ, յերբեմն միայն բարձրացնում է գլուխը, մի վայրկյան կանգ առնում ու հետ նայում, կարծես ստուգելու, հետևից գալի՞ս են, թե վոչ, ու իսկույն խոնար-

Հում գլուխը և հոտոտելով առաջ գնում, պատռելով
խոտերի կուրծքը:

Շունն հանկարծ կանգ առավ, խլշտեց ականջներն
ու դողաց ամբողջ մարմնով, չհամարձակվելով առաջ
անցնել:

—Պի՛լ...

Հավեց վորսորդի հրամանը, շունը վրա պրծավ: Մի
բան դնդակի պես դուրս սլացավ խոտերի միջից, կլտաց
ու վեր սլացավ, բայց հրացանի ձայնի հետ, յերկինք
նետած քարի պես ծանր-անձայն նորից վայր ընկավ՝
խոտերի մեջ:

Շունն ելի կանգ առավ, կրկին պայթեց հրացանը և
այն մեկն ել լուռ ընկավ:

Շունը հոտոտելով գտավ յերկուսին ել և ատամնե-
րով բռնած թրպրտացող թռչունները հասցրեց վորսոր-
դին, վոր ժպտալով առավ շան բերանից և այդպես կի-
սակենդան նետեց պայուսակը:

Ամբողջ որն այս ու այն կողմ հրացանի խուլ ձայ-
ներ եյին լսվում, և ամեն անգամ դեպի տաք յերկիր գը-
նացող յերամից մի տատրակ, կամ մի լորեկ դիտա-
պատ գետին եր գլորվում:

Վորսորդ Արգարի տղա Համոն՝ յերկու կենդանի
լոր ուներ, մի ուր՝ հայրը վորսից վերադառնալիս տուն
բերեց: Մեկի թեյն եր վիրավոր, իսկ մյուսի վրա վոչ
մի հետք չկար, յերևի վախից եր ընկել:

Համոյի ուրախությանը չափ չկար: Յերկու կենդա-
նի լոր, այնպես կլորեկ, գեղեցիկ: Հայրը տախտակից
վանդակ չինեց և լորեկներին բանտարկեցին այդ նեղ
վանդակում: Կանեփի կուտ, ցորնի հատիկ եյին տալիս.
Ջուրը միշտ անպակաս եր: Բայց լորեկները տխուր եյին,
չեյին յերգում, չեյին ուտում. այդ բանը Համոյին շատ
եր անհանգստացնում: «Բա վոր չուտեն-չուտեն ու սատ-
կե՞ն...»:

Հայրը հանգստացրեց, վոր վոչինչ, կընտելանան,
կուտեն:

Պմբողջ որն անդադար դես ու դեն եյին թռչկո-

տում, խփվում վանդակի պատերին, բայց փրկություն
չկար, վանդակն ամուր եր:

Մի քանի ուր՝ գլխիկներն այնքան բաղխեցին վանդա-
կի չոր տախտակներին, վոր գլխի փետուրները թափվե-
ցին, կաշին բացվեց:

Որեր անցան...

Նրանք հաշտվեցին իրենց դրության հետ, վերջնա-
կանապես կորցրին ազատվելու հույսը, կամաց-կամաց
հանգստացան:

Մյուսի թեյն ել լավացավ:

Առավոտները վաղ՝ Համոն դեռ անկողնում լսում եր
լորերի տխուր կլտոցը, ապա լսում եր, թե ինչպես նը-
րանք մի քանի անգամ իրար հետևից խփվում եյին
վանդակի պատերին ու ելի իսկույն խեղճացած, մի մե-
լամաղձոտ կլտոց արձակելով-լուծում:

Բանտն այնպես խո՛րթ եր նրանց ազատասեր հո-
գուն, այնպես դժբա՛խտ եյին այդ յերկու փոքրիկ կա-
լանավորները:

Նրանք անհանգիստ եյին: Ախր չվելու ժամանակ ե
... ձմեռ ե գալիս... նրանց ընկերներն արդեն ճանա-
պարհին են... Նրանք թեև լավ չգիտեյին, թե ինչ բան
ե ձմեռը, բայց բնազդաբար վախենում եյին:

Բացի Համոյի լորերից՝ բոլոր տարադնաց թռչուն-
ները չվել եյին:

Ծառերից տերևները թափվել, բարակ անձրև եր
մաղում:

Համոն լորերին սենյակը տարավ: Մի քանի ուր սեն-
յակում ապրելուց հետո, Համոյի հայրը դուռ ու պա-
տուհան փակեց ու լորերին դուրս թողեց վանդակից:
Այդ բանը, ինչպես յերևաց, նրանց շատ դուր յեկավ:
Ազատվելով բանտից, ուրախացած դես ու դեն թռան,
խփվեցին պատուհանի ապակիներին, ընկան, ելի բարձ-
րացան, բայց տեսնելով, վոր սա ել մի քիչ ավելի մեծ
բանտ ե, տխուր մտան թախտի տակ և կուչ յեկան հողե
հատակի վրա:

Որը մի քանի անգամ դուրս եյին թողնում, նրանք

եւ քանդում եյին հատակը, թավալում, հող ածում վրաները, թափ տալիս իրենց, դեռ ու դեռ թռչկոտում, իսկ պատուհանի յետեւից՝ ակնդետ, ագահ աչքերով հետեւում եր նրանց՝ կատուն, շրթունքները լպտելով «միտո՛ւ» անում խեղճ-խեղճ:

Կատուները շատ են սիրում փոքրիկ թռչուններին. Համոն այդ լավ գիտեր և շատ զգուշ էր:

Լորիկներն ապրում եյին Համոյենց հետ՝ սենյակում, այնքան եյին վարժվել, վոր եւ վանդակ չեյին դնում:

Ձյունը հալվեց, արեւ տաքացավ, և դարունը յեկավ:

Լորերին կրկին վանդակ դրին ու դուրս բերին բաղը, մի բարձր տեղ կախեցին, վոր կատուն չդիպչի:

Թվում եր, թե լորերը հաշտվել են իրենց դուռթյան հետ. սկսեցին յերգել, կարոտով նայել դուրսը ծաղկող բնությանը:

Համոն ուրախ եր: Նա կարծում եր, թե լորերն ուրախությունից են յերգում և չեւ հասկանում, վոր ազատության, ծաղկող դարնան կարոտն եր նրանց կուրծքը լցրել թախծով և այդ թախծն եր, վոր այդպես արխուր կլտում եր նրանց կրծքի տակ:

Յեւ լորերը հանկարծ դադրեցին յերգելուց. վոչ ուտում եյին, վոչ խմում:

Սկսվեց մի կատաղի պայքար, համառ կռիւ ազատության համար, նրանք իրենց փոքրիկ մարմիններով ծեծում եյին վանդակի պատերը, բայց՝ ապարդշուն, վանդակն ամուր եր: Այնքան ծեծեցին, վոր յերեկոյան դեմ մեկի գլխից արյուն եր գալիս, իսկ առավոտյան, յերբ Համոն ըստ սովորության մոտեցավ ջուրը փոխելու, տեսավ, վոր լորերից մեկը կուչ և յեկել անկյունում, թևերը կախել և անչարժ մի կետի յե նայում:

Համոն վախեցած կանչեց հորը: Նա լուռ կանգնեց վանդակի մոտ և գլուխը շարժելով, տխուր-տխուր ասաց.

— Կուրացել և:

Առաջ Համոն չհասկացավ, ի՞նչպես թե, թռչունն եւ Կուրանա՞, բայց յերբ մոտիկից դիտեց թռչունի աչքերը՝ եւ կասկած չմնաց, սկսեց բարձրաձայն լալ:

Արեւ դեռ մայր չմտած՝ լորիկն անչնչացած ընկել եւ հատակին:

Մյուս լորն եւ վոչ մի անգամ չերգեց: Գարունն լցրե՛լ եր նրա սիրտը թախիծով...

Մի որ հայրն ասաց Համոյին.

— Համո ջան, մեղք և, վանդակում վոր մնա՝ սա յեւ կսատկի, արի տանենք հանդն ու բաց թողնենք:

Համոն լալով համոզվեց, վոր այդպես ավելի լավ կլինի:

Վանդակը վերցրին ու դուրս յեկան տնից:

Բաց-կանաչ դաշտում վանդակը դրին խոտերի մեջ, տեղակի բաց արին ու մի քիչ հեռու կանգնած նայում եյին:

Քիչ անց՝ լորիկը դուրս յեկավ վանդակից, մի քանի վայրկյան մնաց կանգնած դռան վրա, նայեց ջուրջը, տեսավ ծանոթ-հարազատ դաշտերը, ցորենի, դարու կանաչած արտերը, թափահարեց թեւերն ու դնդալի նման վեր սլացավ: Վերջին անգամ Համոն լսեց իր լորիկի կլտոցը, վոր եւ այնպես թախծազին չհնչեց, ինչպես վանդակում:

— Հայրիկ, հիմա նա կգտնի՞ իր ընկերներին:

— Կգտնի:

Համոն ուրախ բացականչեց.

— Հայրիկ, եւ լոր չբերես:

— Լավ, լավ, տղաս, եւ չե՛մ բերի... վանդակն առ՝ գնանք:

— Ձե, չե, հայրիկ, պետք չե վանդակը, թող այստեղ մնա... եւ լոր չբերե՛ս:

ՄԵՐ ԴԻՐԵԿՏՈՐԻ ՔՐՈՋ ՏՂԱՆ

(Հիշողութիւններ հին դպրոցից)

Յես շատ փոքրիկ եյի, յերբ հայրս մեռավ: Մեծ յեղբայրս կոչկակարի մօտ աշկերտ եր, իսկ փոքրիկ քույրս նոր-նոր սկսել եր քայլել ու թոթովել:

Մենք չքավոր եյինք: Մայրս հազիվ եր կարողանում ուրիշների համար լվացք անելով, վերմակ, ներքեակ կարելով, մի կտոր հաց աշխատել:

Ինձանից փոքրերը դպրոց եյին գնում: Արդեն իննը տարեկան եյի. յես ել եյի ուզում դպրոց գնալ: Շարունակ խնդրում եյի մօրս, վոր ինձ ել դպրոց ուղարկի, բայց խեղճ մայրս ի՛նչ աներ... Այն ժամանակ ուսումը ձրի չեր, վորտեղի՞ց ուսման համար փող գտներ, դեռ դրքեր, տետրակներ և ուրիշ բաներ ել եյին հարկավոր...

Մեր հարեանի տղայից տառերը սովորել եյի և այդ տառերն իրար կապելով կարդում եյի: Յերբ տառերից բառեր եյին ստացվում, ուրախութիւնից ճչում եյի և թռչկոտում:

Մայրս շատ մտահոգված եր, վոր յես ել դպրոց գլնամ, բայց ճար չկար: Վերջապես յերկար մտածելուց հետո, վճռեց գլմել իր յեղբոր տղայի ոգնութիւնը: Նա խոստացել եր ուսման վարձը տալ և ամիսը 1 ռուբլի 50 կոպեկ ել՝ դրենական պիտույքների համար: Ուրախութիւնս չափ չկար, յերբ մայրս տուն դալով, հայտնեց այդ ցանկալի լուրը, ավելացնելով, վոր, յեթե լավ չըսովորեմ՝ խոստումը յետ կվերցնի:

Նյութական հաջողութիւնը գործի միմիայն կեսն ե: Դպրոց մտնելն ել հեշտ բան չեր չքավորների յերեսխանների համար:

Շատ դես ու դեն ընկնելուց հետո, մօրս հաջողվեց ինձ ընդունել տալ Նավթուղի քաղաքային քառամյա դպրոցը:

Առանց վերարկույի, կրկնակոշիկների ու ձեռնոցների, անձրեվի ձյունի տակ, ցեխերի միջով, յերկու կիլոմետր տարածութիւն եյի կտրում դպրոց հասնելու համար:

Ձմռան առաջին ցրտերի հետ, ձեռներս ու վոտներս ուռչում եյին, կարմրում և անասելի ցավեր պատճառում: Մորթը ճաքճքում եր ու տեղ-տեղ բացվում արնագույն մարմինս: Յավից լալիս եյի, վախենում եյի ջրի դիպցնել: Յեթե ինձ մնար, յերբեք առավոտները չեյի լվացվի, բայց մայրս ստիպում եր և ինքն զգուշութեամբ լվանում եր յերեսս, ձեռներս. յես ցավից ճըչում եյի ու վոտներս դետին խփում:

Մեր դպրոցը շատ անհրապույր եր, մռայլ, իսկ մեր դիրեկտորին, վոչ վոք չեր սիրում. բոլորը վախենում եյին նրանից, միշտ բարկացած եր:

Կարճահասակ, հավի կտրած թւի նման չրթունքների վրա կախ բեխեր ուներ, վորի ամեն մի մաղջ կոչկակարի մազի ասեղ լիներ կարծես: Կարճ-կտր միբուքով, ճակատը նեղ, գլխի ալեխառն մազերը կարճ խուզած, կարծես վոգնի լիներ: Դեմքը դեր եր ու կարմիր: Փոքրիկ աչքերը, հաստ, սև հոնքերի տակից, շարժվում եյին անհանգիստ: Փորն այնքան մեծ եր, վոք ժիլետի մեջ չեր տեղավորվում, և կանգնած տեղը, յերբ խորը շունչ եր քաշում, մեկ ել տեսար կոճակներից մեկը դուրս թռավ, կամ ողակը պայթեց: Համազգեստի ուձիքը միշտ կեղտոտ եր, քրտինքից յուզոտած: Շատ փնթի մարդ եր: Յերբ դասարան եր մտնում, դռան մեջ առաջ փորն եր յերկում, հետո աստիճանաբար ինքը:

Հենց առաջին որվանից յես չսիրեցի նրան, սաստիկ վախենում եյի և աշխատում եյի վորքան կարելի յե քիչ յերեալ նրա աչքին:

Դիրեկտորից ավելի բոլորն ատում եյին ոռւռած լեզվի ուսուցչին: Բարձրահասակ ու կռացած, պենսնեթեք կախված քթի վրա, զարմանում եյինք ինչպե՞ս չի

ընկնում: Նայելուց վոչ թե ակնոցն եր բարձրացնում,
այլ գլուխը:

Դիրեկտորի աջ թե՛ն եր նա. դպրոցում ինչ պատա-
հում եր, նա յեր գեկուցում դիրեկտորին: Ծեծում եր,
հայհոյում, առանց ճաշի թողնում, մութ սենյակում
նստեցնում: Բարեւում եյինք, չե՛ր պատասխանում,
իրը թե չի տեսնում, չեյինք բարեւում, ականջներիցս
այնպես եր քաշում, վոր քիչ եր մնում պոկի: Թե ուսու-
ցիչները, թե մենք, նրանից վախենում եյինք, վոչ վաք
նրան չե՛ր սիրում, իսկի նրա հոգն ել չե՛ր, միայն թե դե-
րեկտորի աչքը վրան քաղցր լիներ: Թվաբանության
ուսուցչին բոլորս սիրում եյինք, այնքան բարի յեր,
մեկին չու չե՛ր ասում, միշտ ժպտը դեմքին, չե՛ր դո-
ռում, չե՛ր ծեծում: Նրա դասերին՝ յեթե ճանճը թուէր,
նրա բարակ տղոցը կլսվեր: Ամեն կերպ աշխատում ե-
յինք թվաբանության ուսուցչին չվրդովել:

Ռուսաց լեզվի ուսուցիչը չե՛ր սիրում նրան. միշտ
բամբասում եր, դանդաղում եր դիրեկտորին՝ Ակակի
Բազրատիոնովիչից:

Յերկրորդ տարին եր, ինչ այդ դպրոցումն եյի:

Ձմեռային մի հրաշալի որ եր: Ձյունը թզաչափ
նստել եր և դեռ չարունակվում եր թափվել: Յուրտ չե՛ր:
Ձյան փաթիլները խաղեր եյին անում ողի մեջ, մեղմ-
որեն շոյում դեմքներս ու հալվում:

Դասերից հետո տղաները մնացին ձնագնդի խաղա-
լու: Յես ել մնացի: Յես ել շատ կուգեյի մասնակցել,
բայց յերը հիշեցի, վոր ձեռներս մոմալու յեն և ցավից
պետք ե մղկտան, վորոչեցի գրկվել այդ հաճույքից և
հեռվից դիտել ընկերներին խաղը:

Տղաները յերկու հակառակ բանակների բաժանվե-
ցին ու սկսեցին կովի համար ձնագնդիներ պատրաստել:

Շուտով խաղն սկսվեց:

Ձյունի սպիտակ գնդակները թռչկոտում եյին ողի
մեջ, կաշում սրա նրա մեջքին, կրծքին, գլխին: Ձնա-

գընդիները տարափն այնքան հորդ եր, վոր ողի մեջ
իրար եյին բախվում և վշուր-վշուր թափվում ցած:

Սաղի ամենատաք միջոցին, հանկարծ մի սոսկալի
ճիչ հասավ ականջիս:

Սաղացողներից մեկը վա՛յ կանչելով դուրս յե-
կավ շարքերից: Նա մի ձեռքով բռնել եր աջ աչքը: Յես
մոտ վազեցի. մատների արանքից արյուն յերեւաց:

— Ո՞վ խփեց:

— Չգիտեմ... Քար կար մեջը:

— Բաց տեսնեմ:

— Ձե, չե, վախենում եմ:

Նա գնաց դեպի ուսուցչանոցը, յես ել նրա յետևից:

Այդ իրարանցման, աղմուկի վրա ուսուցչանոցից
դուրս յեկավ ուսուցիչների ուսուցիչը: Իմանալով բանն
ինչումն ե, ներս մտավ և քիչ անց դուրս յեկան ուսու-
ցիչները և դիրեկտորը:

— Ի՞նչ ե պատահել:

— Աչքին քարով են տվել:

— Ո՞վ:

— Չգիտենք:

Ուսուցիչներից մի քանիսը բակ իջան:

Ակակի Բազրատիոնովիչն ուժով հեռացրեց տղայի
ձեռքն աչքից:

Աչքը փակ եր, ուռած, արյունը կաթում եր:

— Իսկույն հիվանդանոց տանել, — կարգադրեց դի-
րեկտորը:

— Դռները փակել, վոչ վոքի բակից դուրս չթող-
նել:

Բոլորս սրտատրոփ սպասում եյինք...

— Ո՞վ ե քար դրել ձնագնդի մեջ, — իրեն զսպելով,
խռպոտ ձայնով գոչեց դիրեկտորը:

Բոլորը լուռ եյին:

— Ասացեք այդ սրիկայի անունը, թե չե բոլորդ ել
կարցեր կնստեք...

— Մենք չգիտենք, պարոն դիրեկտոր:

— Չգիտե՞ք... Ձե՞ք ասում... Լավ... Բոլորին ել

կարցեր, առանց ճաշի թողնել, մինչև հանցավորի ա-
նունը չասեն:

Ռուսերենի ուսուցիչն աստիճաններից արագ ցած
իջավ:

Այդ բոլորին, ձեռներով ճանապարհ բանալով, ա-
ռաջ յեկավ մի դեր ու կըր տղա: Դա դիրեկտորի քրոջ
տղան էր: Նա համարձակ կանգնեց դիրեկտորի առաջ և
ինձ վրա մատնացույց անելով, ասաց.

— Սա յեր, պարոն դիրեկտոր... Յես տեսա...
Սա յեր:

Ապշած՝ վռչինչ չկարողացա ասել, այնքան անսպա-
սելի յեր ինձ համար այդ զրպարտությունը: Դա այն
տղան էր, վոր յերկու ամիս առաջ գրչահատս դողացիլ
էր, բռնվել էր, և դպրոցից դուրս կանեյին, յեթե դի-
րեկտորի քրոջ տղան չլինէր: Այդ որից թշնամացել էր
ինձ հետ և վոխ էր պահում:

Դիրեկտորն իջավ պատշգամբից:

— Մոտ արի:

Յես դողալով մոտեցա և կանգնեցի նրա առաջ:

— Դո՞ւ յես խփել...

— Վոչ, յերգվում եմ... Սուտ ե՛ խոսում, յես ձնա-
գնդի չեմ խաղացել, հարցրեք ում ուզում եք...

— Սո՛ւտ ե, սո՛ւտ ե, դա՛ յեր, յես տեսա, մի կըր
քար էր:

— Ձե՞ս խաղացել: Հասկա ինչպե՞ս ե քարը աչքին
դիպել:

— Յես չգիտեմ... Յես չեմ խաղացել... Ինչո՞ւ յես
ստում... դող:

— Ձա՛յնդ:

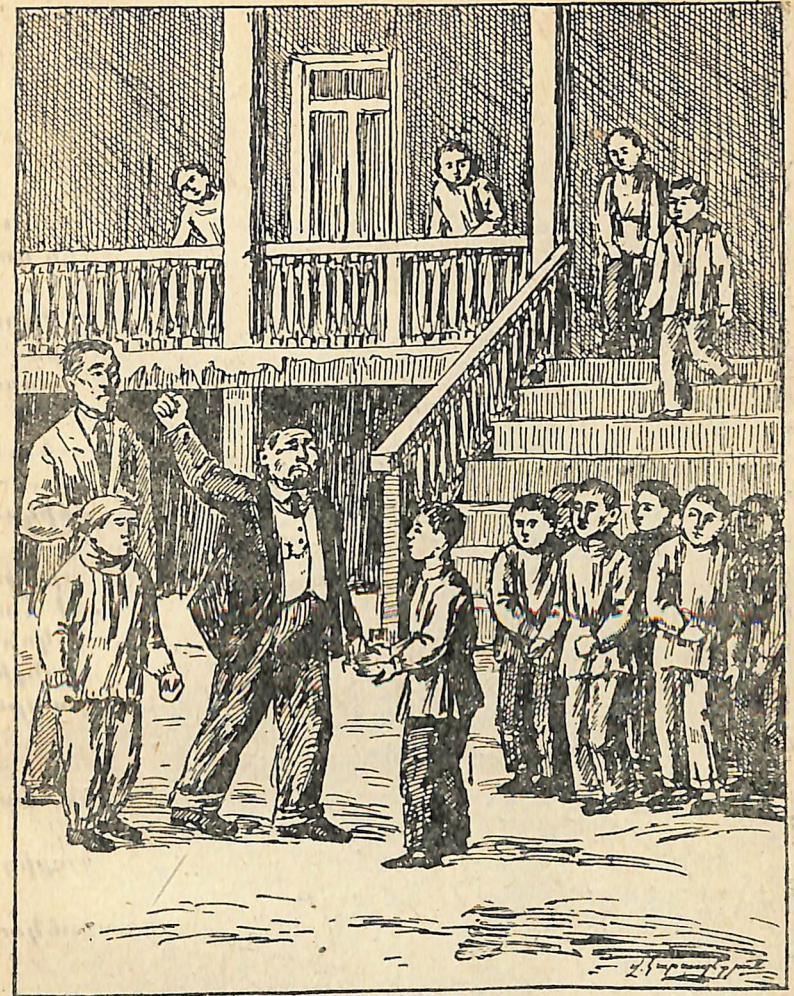
Ատամների միջից մռնչաց դիրեկտորը և մի քայլ
արեց դեպի ինձ:

— Պարոն դիրեկտոր, նա չէր խաղում... Դա ստում
է, վրեժ է լուծում:

Լսվեցին մի քանի անվստահ, յերկչոտ ձայներ:

— Լռե՛լ... Յույց տուր ձեռներդ:

Յես պարզեցի յերկու կարմրած, ցրտահար ձեռնե-
րըս: Նա մի վայրկյան լուռ նայեց ձեռներիս, ջղաձգա-

բար բարձրացրեց բռունցքը և բռունցքի միջից դուրս
ցցված մատով ամուր հասցրեց թիս...

Արյունը շուռաց թիցս: Մի ապտակ ել հասցրեց և
բարկությունից փուքսի նման փչելով և թի տակ
մըթմըթալով, աստիճաններից վեր բարձրացավ: Ուսու-
ցիչները հետևեցին նրան, բացի Ակակի Բազրատիոնո-
վիչից:

— Հանգստացի՛ր, — ասաց նա: Տղա՛յք, ճիշտն ասացե՛ք, սա մեղավո՞ր է:

— Վոչ, Ակակի Բաղրատիոնովիչ, նա չէր խաղում:

— Ձե՛ր խաղում, չե՛ր խաղում, — լսվեց ամեն կողմից:

— Հապա ինչո՞ւ թողիք, վոր անմեղ տեղը վիրավորեն ձեր ընկերոջը, ինչո՞ւ հասացիք դիրեկտորին:

Բոլորը հարձակվեցին դիրեկտորի քրոջ տղայի վրա.

— Անամո՛թ, ստախո՛ս, գո՛ղ: Վրե՞ժ ես լուծում:

— Դո՛ւք եք ստախոսն ել, անամոթն ել:

Պառկած տեղս հասավ ականջիս այդ սրիկայի ձայնը:

Վեր ցատկեցի և վազրի նման հարձակվեցի ակոյա-նիս վրա, բռնեցի նրա ուսից, չրջեցի, բռունցքով հասցրի կրծքին, գլխին, ուր հասնում եր, բռնեցի կոկորդն ու սեղմեցի պատին: Նա ուղեց ոգնություն կանչել, բայց ձայն հանել չկարողացավ: Բերանը կիսաբաց խոխոում եր:

— Գազի՛կ...

Լսեցի Ակակի Բաղրատիոնովիչի ձայնը: Այդ ձայնից սթափված, բաց թողի կոկորդը:

Դիրեկտորի քրոջ տղան ազատվելով ձեռքիցս, բարձրաձայն լալով վազեց ուսուցչանոց:

Յերկու որ անց ինձ վռնդեցին դպրոցից, դիրեկտորի քրոջ տղին ծեծելուս համար:

ՆՈՐ ՏԱՐՎԱ ՆՎԵՐԸ

Ամեն տեղ նոր տարվա պատրաստություններ եյին տեսնում, իսկ մեր տանը վռչինչ չկար: Յես պառկեցի և աշխատում եյի շուտ քնել, վոր այդ տաղակայի գիշերը շուտ անցնի, բայց յերկար ժամանակ չեյի կարողանում քնել: Գլխումս մի ուրախ միտք կար: Յերկար խնդրելուց հետո առաջին անգամ մայրս թույլ տվեց ինձ գնալ մեր հարուստ ազգականի մոտ՝ շնորհավորելու նրանց նոր տարին: Յես ինձ շատ յեջանիկ եյի զգում...

Կամաց-կամաց թմրեցի, աչքերիս առաջ սկսեցին վխտալ լույսի կետեր. նրանք մերթ մեծանում եյին, մերթ փոքրանում, զանազան ձևեր եյին ստանում. հանկարծ նրանցից մեկը կուլ եր տալիս բոլորին: Յես ամուր եյի փակում աչքերս, վոր անհետանան, կորչեն այդ լույսի կետերը, բայց նրանք ավելի եյին շատանում, ավելի արագ պտտվում աչքերիս առաջ:

Յերբ յես զարթնեցի, արդեն լույս եր. մայրս, քույրերս վոտքի վրա եյին:

— Ինչո՞ւ ինձ չգարթեցրիք, — դժգոհությամբ ասացի յես և արագ սկսեցի հագնել նոր շորերս, վոր դեռ իրիկվանից դրել եյին անկողնիս մոտ: Փայլեցրի կոշիկներս, չնայած վոր կոշիկալարը կարկատելուց հետո սրբել եր, բայց ինձ թվաց, թե լավ չեյին փայլում: Հազնված պատրաստ եյի, մայրս համբուրեց ինձ, քույրերիս և ցանկացավ յերկար, յերջանիկ որեր: Այժմ ել հիշում եմ. նրա չրթունքները դողում եյին, ձայնը բեկբեկվում, հազիվ եր զսպում արցունքները:

— Մայրի՛կ, վա՞ղն ել նոր շորերս եմ հագնելու:

— Վա՛ղն ել, մյուս ո՛րն ել. — հանգստացրեց ինձ մայրս:

— Մայրի՛կ, ինչո՞ւ ինձ համար գլխարկ չես առնում. տես, ինչպես հին է, սրանով գնամ, ամոթ չե՞, Գարեգինը կծիծաղի վրաս:

Մայրս վոչինչ չպատասխանեց, հանցավորի նման կախ դեցեց գլուխը և աշխատեց աննկատելի կերպով արբել աչքերի մեջ դողացող արցունքի կաթիլները:

— Ի՛նչ մեծ բան է. մի գլխարկ առ, ելի:

— Առնելու չեմ... կառնեմ, դեռ լավն է...

— Հա, լա՛վն է, մի տես... ամոթ չի՞ր...

— Հո գլխարկով չե՛ս սենյակ մտնելու:

Մի կերպ հաշտվելով հին գլխարկին հետ՝ դուրս գեկա տնից:

— Չուշանաս, չարություն չանես,—կանչեց մայրս յետևիցս:

— Վո՛չ, վո՛չ, մայրիկ...

Յես արդեն փողոցումն եյի, ցուրտ էր:

Ինձ թվում էր, վոր բոլորը նայում են ինձ ու ծիծաղում գլխարկիս վրա: Նոր շորերիս հետ հին գլխարկըս ինձ անտանելի յեր թվում: Յես արագացրի քայլերըս և աշխատում եյի աննկատելի անցնել: Հանկարծ հիշեցի իմ խաղընկեր Սերգոյին. նա ել միշտ պատանուոված, հին շորեր էր հագնում, վոտաբորիկ էր ման գալիս:

Յես սկսեցի ավելի արագ քայլել. ցրտից դողում էյի, ատամներս զարնվում եյին իրար, բայց չարունակում եյի գնալ: «Քիչ է մնում. կամուրջը կանցնեմ, մի քիչ տեղ ել ու նրանց տունն է, նրանք արգյոք ի՞նչ են ընծայելու ինձ... նրանք հարուստ են, չա՛տ հարուստ...»:

Կամուրջի վրա ցուրտն ավելի զգալի դարձավ. քոմին թափանցում էր մինչև վոսկորներս «...Յեթե վերարկու տան... վերարկու՛, վոչ, վոչ, նոր տարուն խաղալիքներ, քաղցրեղեն են տալիս... գլխարկ ել չեն տալիս...» մտածում եյի յես:

Նորից հիշեցի գլխարկս, վորից յես վոչ մի կերպ չեյի կարողանում ազատվել: Յեթե քամին տանի, այո,

այո, ի՛նչ լավ կլինի... նորը կառնեն: Գլխարկս այնպես դրի վոր հաղիվ էր կանգնում գլխիս վրա: Անհամբեր սպասում եյի, վոր՝ ահա քամին գլխիցս կթոցնի, կձգի ջուրն ու յես կազատվեմ այդ զզվելի գլխարկից, այն ժամանակ մայրիկն ստիպված կլինի նորն առնել: Կամուրջը վերջանալու վրա յեր, բայց այն դեռ գլխիս էր: Յես մինչև անգամ փորձեցի մատով խփել, ընկալ գետին և մնաց անշարժ, մի վայրկյան սպասեցի, բայց գլխարկը համառությամբ կպել էր դետնին... Կարմրելով՝ յես կուացա և վերցրի: Ինձ թվաց, թե բոլորը հասկացան իմ դիտավորությունը...

— Ի՞նչ ես վոտի տակ ընկնում...

Յես վախեցած բարձրացրի աչքերս: Մի բարձրահասակ պարոն էր, վոր զարնվեց ինձ և արագ հեռացավ՝ խոժոռ մի հայացք ձգելով վրաս:

Յես շարունակեցի ճանապարհս՝ կրկին մտածելով: Արգյոք ի՞նչ կընծայեն ինձ. խաղալիքնե՞ր, քաղցրեղե՞ն... բայց յեթե գլխարկ կամ վերարկու տա՛ն...

Նրանք դեռ նստած թեյ եյին խմում, յերբ յես մտա սեղանատուն:

— Ինչպես կապտե՛լ է...

— Յո՞ւրտ է:

— Ինչո՞ւ վերարկու չես հագել:

— Խե՛ղճ տղա, բոլորովին սառել է... ձեռնոցներ ինչո՞ւ չես հագել, արորի՛ր, արորի՛ր ձեռներդ:

Յես շփոթված չգիտեյի ինչ անել... մեքենաբար սկսեցի արորել ձեռներս, ժպտում եյի և այս ու այն կողմը նայում: Այտերս վառվում եյին... յուռ նստած եյի:

— Այս ցրտին ինչպե՛ս կարելի յե յերեխա դուրս թողնել, չեմ հասկանում,— ասաց ազգականուհիս՝ մի բաժակ թեյ դնելով առաջս:

— Շնորհակա՛լ եմ, յես արդեն խմել եմ,— կարմրելով պատասխանեցի յես:

— Վոչինչ մեկն ել մեզ մոտ խմիր...

Նրանք շարունակեցին ընդհատված խոսակցություն

նր: Յես լսում եյի, բայց վոչինչ չեյի հասկանում... «Ի՞նչ են ընծայելու», — այդ միտքը մեխի նման ցցվեք եր գլխումս, և ել ուրիշ վոչնչով չեյի ուզում զբաղվել:

Սեղանի վրա դրված եյին տուփեր, զանազան փաթեթներ... Յես մի վախկոտ հայացք ձգեցի նրանց վրա և նորից կախեցի գլուխս — ի՞նչ կա արդյոք նրանց մեջ... վո՞րն է իմս... իսկ յեթե վոչինչ չտան... վո՛չ... վո՛չ, անկարելի յե, — համոզում եյի ինքս ինձ... — Ընկերներըս ինչպես պիտի նախանձեն ինձ... Յեթե քաղցրեղեն ել տան, Սերգոյին ել կտամ. կուրախանա, նա վոչ մի հարուստ ազգական չունի... Յե՞րբ կտան... Յերևի գնալիս: Հետաքրքրութունից և անհամբերութունից յես դողում եյի:

Թեյից հետո, յես վեր կացա, վոր գնամ, բայց նրանք ինձ ասացին վոր մնամ ճաշի: Յես ասացի, վոր մայրս պատվիրել ե չուշանալ: Իսկապես յես ուրախությամբ կմնայի, բայց վորովհետեւ վճռել եյի, վոր միմիայն գնալիս ընծա կտան, դրա համար ավելի եյի շտապում:

Յես մոտեցա. սիրտս թրթռում եր... ահա կվերցնի սեղանի վրայից իմ ընծան... յես մոտենում եյի տանաւորուհուն, մեկնեցի ձեռքս... Մի՞թե վոչինչ չեն ասալու...

Փո՞ղ... ահամա ընկավ ձեռքիցս, մեքենաբար յես կռացա և վերցրի. նոր, փայլուն հինգ կոպեկանոց եր, վոր ձեռքը տալիս՝ նա դրել եր ձեռքիս մեջ... Մի վայրկյան լուռ մեխված եյի տեղումս, հինգ կոպեկը սեղմած ձեռքիս մեջ, չգիտեյի ինչ անել. բոլոր յերեմիակայական յերազներս ողբ ցնդեցին, նրա փոխարեն հինգ կոպե՛կ...

Յես ուզում եյի լալ, գոռալ, ասել, վոր չեմ ուզում, ինձ հարկավոր չե՛ ձեր փողը...

Հազիվ կարողացա զսպել հեկեկանքս և համարյա վազելով դուրս յեկա սենյակից... արագ իջա աստիճաններից. սիրտս ճմլվում եր, արցունքը խեղդում եր կոկորդս... Յես չեյի կարողանում հասկանալ: Ինչո՞ւ ինձ փող տվին, չե՞ վոր ուրիշ յերեխաներին խաղայիք-

ներ են տալիս, քաղցրեղեն, ինչո՞ւ ինձ ել մի խաղալիք, քաղցրեղեն չտվին, այլ հինգ կոպեկ...

— Հի՛նգ կոպեկ... հինգ կոպե՛կ, — անգիտակցաբար կրկնում եյի յես:

Մի քանի րոպե անց՝ յես կանգնած եյի մուտքի դռան մոտ, հինգ կոպեկն ամուր սեղմած ձեռքիս մեջ և չգիտեյի ինչ անել: Հանկարծ մի միտք լուսավորեց իմ ուղեղը, տարօրինակ միտք... ձգեցի այն՝ նամակների արկղը և, ինչպես մի հանցավոր, սկսեցի փախչել այդ տեղից:

Տուն հասա. պատմեցի մորս իմ ընծայի մասին: Նա արտասովեց, համբուրեց գլուխս և վոչինչ չասաց: Յես նկատեցի, վոր մի դառն ժպիտ խաղաց նրա շրթունքների վրա: Յես չկարողացա զսպել արցունքներս, ընկա մորս գիրկը, և սկսեցի հեկեկալ:

— Ինչո՞ւ գնացիր, ինչո՞ւ չլսեցիր ինձ...

— Ների՛ր, մայրիկ... Մայրի՛կ, յես նրանց դառն վրա կպցրած նամակների արկղը ձգեցի:

— Փողը՞:

— Այո...

Նա ժպտաց, համբուրեց ինձ, մի կաթիլ արցունք ընկավ ձեռքիս վրա...

ՅԵՐԵՔԻ ԿՈՊԵԿ

Մի մութ, նեղ գետնահարկ սենյակ էր. խոնավությունից բորբոսնած պատերից գերեզմանային սառնություն էր փչում: Հողե հատակի վրա փռված էր մի հրնամաշ, ցեխոտ խտիր, վրան մի քանի պատառոտած հագուստ և համարյա ուրիշ վոչինչ:

Պսիրի վրա պառկած էր մոտ 13 տարեկան մի տղա՝ փաթաթված ծվեն-ծվեն յեղած վերարկվի մեջ: Նրա վոտների մոտ՝ ձեռները ծնկներին հենած, գլուխը կախ՝ նստած էր մեկ ուրիշը:

Սենյակի զանազան անկյուններում յերբեմն յերբեմն էյին փոքրիկ, չարածճի մկներ, վորոնք արագ գուրս էյին վազում բներից և նույն արագությամբ ծածկվում, յերբ մեկն ու մեկն հառաչում կամ հազում էր:

— Չուր... — մրմնջաց տղան:

Մյուսը լուռ բարձրացավ, աջ վոտքի վրա կաղալով՝ մոտեցավ, վերցրեց անկյունում դրած կավե կուլան և տվավ տղային: Տղան նստեց և սկսեց ագահությամբ խմել: Նա գունատ էր, նիհար, կույր աչքերի սպիտակուցն այդ կիսախավարի մեջ ճնշող տալավորություն էր գործում:

— Ներսս այրվո՛ւմ ե... — ասաց տղան՝ յետ տալով կուլան և նորից ընկավ չոր խոտի վրա: Մյուսը նստեց իր տեղը՝ հռնելով հայացքը տղայի վրա:

Սենյակում դարձյալ տիրեց լուռություն: Յերբեմն միայն լսվում էր հիվանդի անքոցը:

Կարճահասակ, կլոր մի մարդ էր ապերը: Նրա փոքրիկ գլուխը բոլորովին չէր հարմարվում մարմնին:

Նա կարծես ուժով էր բաց պահում ճշոտ, կարմրած աչքերը:

— Սեյրան, ախր եսոր ուտելու բան չունենք, — լսվեց նրա փոքրիկ, համարյա կանացի ձայնը: Տղան մնաց անշարժ:

— Վեր կաց, բալաս, դուրս գանք. աստված վորմած է, կարելի յե մի քանի կոպեկ հավաքենք. հո քաղցած մեռնելու չենք:

— Վեր կաց, բալաս, վեր կաց, ես քանդվածում, վոր մարդ մեռնի յել, տիրություն անող չի լինի:

Վերջին խոսքերի վրա տղան դանդաղ բարձրացավ ու նստեց:

— Ախր չեմ կարող, ապեր:

Հինգ որվա հիվանդությունը նրան բոլորովին ուժասպառ էր արել:

— Մի քիչ զոչաղ կաց, դուրս գանք, սիրտդ կրբացվի, ես անտեր մնացած սենյակի ողբ կարծես հոտած լինի. եստեղ սաղ մարդը կհիվանդանա, ուր մնաց հիվանդը. համ ել հո չի լինի քաղցած մնալ, — կմկմալով ավելացրեց նա:

— Հա՛, լավ ես ասում:

Տղան դողդողալով սկսեց հագնել տրեխները:

— Գնանք, ապեր, սաղը վերցրու:

Նա ուժ գործ դնելով՝ աշխատեց վոտքի կանգնել: Գլուխը պտտվեց, ընկավ, նորից բարձրացավ:

— Փայտս տուր:

Նա ապոր փեշից բռնած՝ որորվելով հետևեց նրան: Մի քանի քայլ հագիվ էյին արել, վոր տղան կանգնեց:

— Հը, ի՞նչ կա:

— Մի քիչ կաց, գլուխս պտտվեց, ծնկներս ծալվում են:

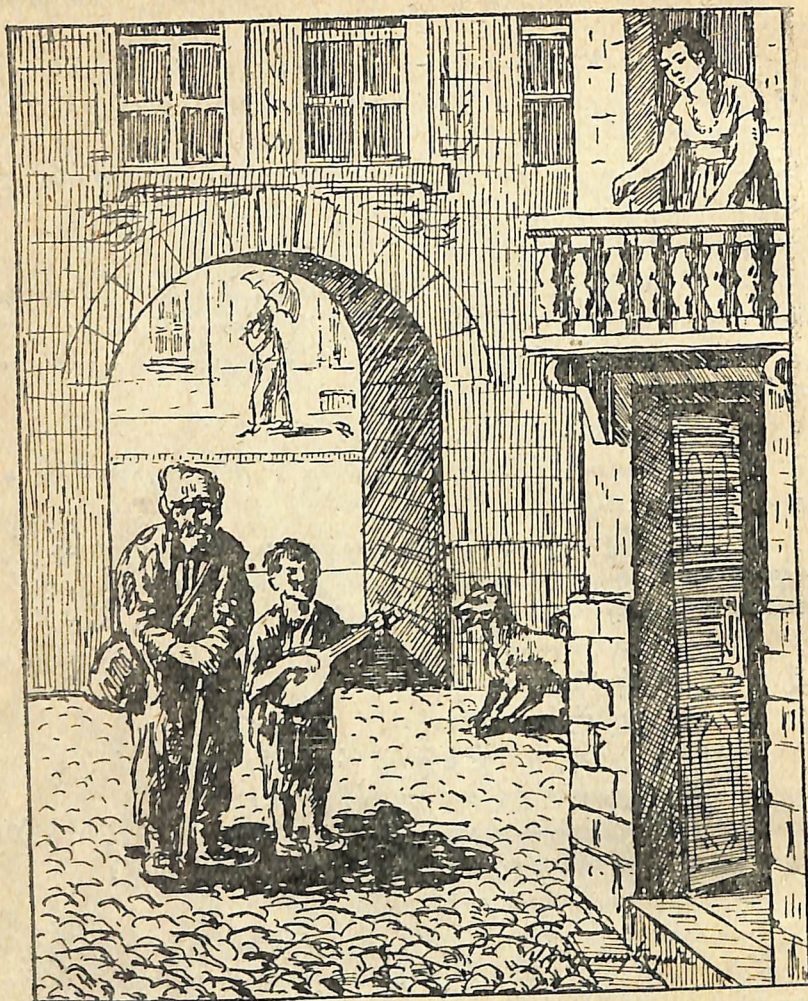
Մի խոր շունչ քաշելուց հետո, նա նորից բռնեց ապոր փեշից, և շարունակեցին գնալ:

— Հիմա մի քիչ լավ եմ:

— Յես չասացի, վոր դուրս գանք, լավ կլինես:

— Մի քիչ կամաց գնա, ապեր:

Նրանք լուռ առաջ էյին գնում:

— Ինչո՞ւ վոչ մի տեղ չես մտնում:

— Ասում եմ ենալես տեղ գնանք, վոր մի բան տան:

Նրանք ներս մտան մի մեծ բակ. մի քանի շներ ահազին աղմուկով հարձակվեցին նրանց վրա: Նրանք ձեռքի փայտերով աշխատում էին պաշտպանվել, բայց այդ ինքնապաշտպանությունն ավելի յեր զրդուում չների բարկությունը: Յերեւի յերկար կտեվեր, յեթե յերկ-

րորդ հարկից սպասափորը չնկատեր և ոգնության չգար, չհալածեր շներին, վորոնք այնքան ատում են պատառոտած շորեր հագնողներին:

Նրանք կանգնեցին բակի մեջտեղում:

Տղան վերցրեց սաղը, մի քանի անգամ թույլ-թույլ խփեց լարերին և կարծես մեքենաբար սկսեց յերգել:

Պատշգամբի վրա յերբեմն յերևում էին գլուխներ, վորոնք խակույն անհետանում էին:

Յերզն անկանոն բարձրանում, ցածրանում էր. չափազանց ուժից՝ տղայի կոկորդի յերակներն ուռել էին ալտերը՝ շառագունել, աչքերը լայն, անբնական կերպով չովել. յերգը խեղդվում էր նրա կոկորդում: Մի փոքր շունչ առնելով՝ նա աշխատում էր շարունակել, մասները թույլ խփվում էին լարերին, ձայներ հանում, վոր խառնվելով նրա յերգի հետ՝ լայն էին թույլ, հազիվ լսելի:

Յերզն ընդհատվեց. նա գունատվեց, դողաց:

Սազն ընկավ ձեռքից, լարերն աղմուկ հանեցին, խլացնելով տղայի թույլ ձեռքը:

Նա ուշաթափ ընկավ գետին:

Վերահարկի պատշգամբից՝ մեկը մի բան ձգեց գետի ներքև, վորն ողի մեջ պտույտներ դործելով՝ ընկավ քարերի վրա, տղայի մոտ:

Յերեք կոպեկանոց էր...

ԽՈՒԺԱՆՆԵՐ

1.— ՓԱԽ

(ԴԱՌՆ ԱՆՅՅ.ՁԵՑ)

Յերեք ընկերներ մի ուր խելք-խելքի տվին և գիշերով, մի կերպ ծղկվելով գիշերապահի աչքից, անցան ցանկապատը, այնտեղից դաշտ և կորան գիշերային խավարի մեջ:

Թե ո՛ւր ելին գնում, իրենք ել չգիտեցին: Լսել ելին, վորբանոցից փախած ու կրկին վորբանոցը դարձած տղաներից, թե ինչ վոր քաղաքներ կան, վորտեղ ամեն մեկն իր գլխի տերն է, ապրում է ուրախ, ազատ...

Այնտեղ չկան ամերիկյան վորբանոցների ծեծն ու կոպտությունները: Չկա յերկաթյա ցանկապատը, միջ ել հրացանով պահակ:

Նրանց առաջնորդում էր 13 տարեկան, արդեն մի անգամ փախած, ճանապարհներին ծանոթ, մի աչքը չիլ, գանգուր մազերով մի տղա:

Դեռ մութ էր, յերբ նրանք մտան անտառ, վորտեղից սկսվում էր վոլորապտույտ մի վերելք, դեպի Դըվալ սարի գագաթը:

Գանգուր մազերով տղայի կարգադրությամբ՝ փոքրիկները նստեցին հանգստանալու և սպասելու լույսը բացվելուն:

Նրանք չոր ճյուղերից խարույկ վառեցին: Թեև հուլիսը դեռ չեր վերջացել, բայց ցուրտ էր, խոնավ:

Յերեք կողմից այնքան փչեցին, աչք ու բերան ծրխով լցրին, մինչև խարույկը բոցավառվեց և կրակի տաք լեզվակները չոյեցին նրանց այտերը:

Յերբ կրակը վառվեց, նրանց դեմքերը պայծառա-

ջան. մութ անտառի զարզանդ աղբող խորհրդավորությունը փարատվեց:

— Կա՛վ, — ուրախ բացականչեց մեկը:

— Կա՛վ, կա՛վ, — կրկնեցին մյուս յերկուսը և կծկվելով կրակի մոտ՝ լռեցին:

— Ես անտառում դայլեր չկա՞ն, — քիչ լուրթյունից հետո հարցրեց մեկը:

— Կա՛ն, պատասխանեց գանգրահեր տղան, ձեռքի մեջ մանրելով չոր տերևները և լրագրի թղթի մեջ փաթաթելով, մի այրվող փայտ վերցրեց, կպցրեց ծխախոտն ու մեծի նման սկսեց ծխել: Փոքրիկ Գալոն վախեցած կալով ընկերոջը:

— Կա՞ն... բբ... բա՛

— Մի վախենաք, դայլը կրակին մոտ չի գա: Եդ ճյուղերը վրա տուր... Գալ ձմեռը կլինի... Ամառն էս տեղերում դայլն ի՛նչ գործ ունի:

— Ամառը չի՞ լինում:

— Թաք-թուք:

Վախեցած աչքերով նրանք նայեցին իրենց շուրջը. խարույկի բոցերից ծառ ու թուփ մեծանում էին և փոքրանում, կարծես լուռ պարում էին:

— Դժվարը Դվալն է, վոր բարձրացանք, թեկուզ մինչև Ղարաքիլիսա վազելով կզնանք, — ասաց Վաչագանը, դեն ձգեց ծխախոտը և փակեց աչքերը: Մյուս յերկուսը գրպաններից մի-մի կտոր հաց հանեցին և ծուլորեն սկսեցին ծամել, մինչև վոր գլուխները թուլացած ընկավ ուսերին, աչքերն ահամա փակվեցին և կատվի ձառերի նման սղմվեցին իրար ու քնեցին:

Դեռ լույսը նոր էր բացվել, յերբ Վաչագանը վոռքի յեկավ:

— Գալո՛, Սեթո՛, վեր՛... Շուտ արեք:

Գալոն ու Սեթոն նստեցին տեղները, տրորեցին աչքերը, նայեցին իրար և չհասկացան թե վո՞րտեղ են. սա ինչ անտառ է... Ինչու վորբանոցում չեն...

— Շո՛ւտ, շո՛ւտ, — շտապեցնում էր Վաչագանը, գնացքից կուշանանք:

Գալոն ու Սեթոն դժկամահուլթյամբ վեր կա-

ցան... ցուրտ եր, սրթսրթալով նայեցին խարուկին, վորից սառ մոխիր եր մնացել միայն: Նրանք իջան ձորը, վորտեղ խճուղին եր և սկսեցին վեր բարձրանալ:

Քիչ անց՝ նրանք թողին խճուղին ու կարճ ճանապարհով մագլցելով, սողալով բարձրանում էին:

Ամպերի հսկա կույտերը, պոկվում էին ժայռերի կրճքից, խառնվում իրար, կրկին բաժանվում:

Արևը բավական բարձրացել եր:

Ամպերը մնացին նրանց վրաների տակ: Նրանց չեր դադարեցնում ամպերի այդ խաղը և նրանք չնկատեցին թե ինչպես ամպերը գծերի նման հանկարծ իրար անցան, իրար հրհրելով, իրար վրա տակ տալով՝ խառնվեցին դեպի հրդեհատեղը, շտապող հրդեհաշնչերի պես, փովեցին, բարձրացան այնքան արագ, վոր մեր փոքրիկները չհասկացան, թե այդպես հանկարծ ո՛ւր կորավ արևը և ինչպես կապույտ յերկինքը ծածկվեց ու մառախուղը շրջապատեց չորս բոլորը. անձրև սկսեց տեղալ:

— Վաչագա՛ն... Սեթո՛՜ վո՞րտեղ եք...

— Գալո՛ դե՛սը, դե՛սը...

Մառախուղի միջից նրանք ձայն էին տալիս իրար: Գալոն դտավ ընկերներին և վախեցած՝ բնության այդ անսպասելի փոփոխությունից, կալով Վաչագանին:

Շատ չանցած՝ անձրևը դադարեց: Արևը կրկին գուրս յեկավ: Ամպերն այդ բարձունքից իրենց ձորը նետեցին և ծանրացան ծառերի վրա:

Անտառն ամպի քուլաներ հագավ: Ծառերի գալթները հազիվ նշմարվում էին մառախուղի միջից:

Ամպերը մնացին ցածում: Մեր փոքրիկ փախստա-կանները հանել էին կոշիկներն ու խուրջինի պես զցել ուներին:

Մինչև ծնկները ցեխոտած, մինչև վոսկորները թրջված, գուրս յեկան անտառից խճուղու վրա:

— Քիչ մնաց, հա՛...

Սիրտ տվեց Վաչագանը և առաջ ընկավ:

Գալոն, վորն ամենից փոքրն եր, հազիվ եր քարշ դալիս նրանց յետևից:

Վերջին ուժերը հավաքելով, մի վերջին ճիգ ել ա-բին և կես ժամի չափ գնալուց հետո, հոգնած, ուժատ-պառ թափվեցին չոր մնացած մի ժայռի հովանու տակ:

Արդեն սկսել եր մթնել, յերբ նրանք հասան Ղաթա-քիլիսա և դողալով կծկվեցին կայարանի պատի տակ, սպասելով Թիֆլիսից յեկող գնացքին:

Շոգեմեքենայի ձայնից նրանք վեր ցատկեցին և չփոթված իրարու դիպան. հուզված, վախեցած աչքե-րով նայեցին Վաչագանին, թե ի՞նչ կասի նա:

— Լավ լսեցեք ինչ կասեմ, — խրատական յեղանա-կով սկսեց Վաչագանը... Յե՛վ նա սոյորեցրեց նրանց, թե ինչպես պետք է վազոն մտնել, վորտեղ՝ ինչպես թաղնվել, և յեթե բան է բռնվեն ու իջնեն, ինչպես յերրորդ գանգից հետո, յերբ գնացքը շարժվի, էլի բարձրանան:

Գաղտագողի նրանք ներս սողացին վազոնը և պահ-վեցին վերի դարակի վրա՝ կծկվելով իրերի մեջ:

Գալոն ու Վաչագանը իրար մոտ էին, իսկ Սեթոն հայտնի չեր թե՛ վորտեղ թաղնվեց:

— Ի՞նչ յեղավ Սեթոն, — չուկով հայրցրեց Գալոն:

— Բան չի լինի, մի վախենա:

— Բաս վոր բռնվի՞:

— Ելի կնստի, դռնաղ ե: Ես գնացքով չի հաջողվի, մյուսով կգա:

Հասան Յերեևան, գուրս յեկան թագստատեղից:

Յերկար այս ու այն կողմը ընկան, կանչեցին, բայց Սեթոն չկար:

Գալոյի աչքերը լցվեցին, դեմքը ծամածուվեց և մղկտալով սկսեց լալ:

— Ի՞նչ ես գու՞մ:

— Բա Սեթո՛ն, բա Սեթո՛ն... — արցունքների մի-ջից հեծկտած Գալոն ու ել վոչինչ չկարողացավ ասել:

— Հա, ի՞նչ յեղավ, չի կորչի, յերեւի ճանապար-

Հին իջեցրել են, մյուս գնացքով կգա... Տեղն է նրան, ասացի, վոր չհեռանաս ինձանից:

— Քաղցած սիրտս գնում է,— բողբոլիկն անսպասելի կերպով խոսքը փոխեց Վաչագանը և ձեռքը գցելով Գալոյի ուսին, քայլերն ուղղեց դեպի քաղաք:

Շուկայում Վաչագանը ծախեց իր վերնաշապիկն ու մի լավ, կուշտ հաց կերան:

2. ԽՈՒԺԱՆ

Ամբողջ մի շաբաթ թափառեցին նրանք Ղանթարի շուրջը:

Յերեք ուր շարունակ, գնացք գալու ժամանակ, գրնում ելին կայարան և սպասում Սեթոյին:

Բայց նա այդպես ել չեկավ:

Վաչագանը նախկին ընկերներին գտնելու հույսով, շատ դես ու դեն ընկավ, բայց նրանք վոտով գլխով կոբել ելին:

Քաղցն ստիպեց նրան վողորմության դիմել, բայց՝ անհաջող: Նրանք յեկան այն յեզրակացության, թե վորբանոցի զգեստներն են արգելք հանդիսանում. և մեկը մյուսի յետևից ծախեցին ու մնացին շապիկ-վարտիկով: Տասնըհինգ կոպեկանոց ալյուրի մեջոկի մի թրկնոց գնեցին՝ ձգեցին ուսերին և խառնվեցին խուժաններին:

Մի քան ուր նրանք կուշտ ելին:

Ծախած զգեստների փողով ձմերուկ ել ելին առնում, սեխ ել, խաղող ել:

Քանի Վաչագանի գրպանում փող կար՝ վոչ մի բանի մասին չեյին մտածում, բայց յերբ փողերը վերջացան և այլևս բան չմնաց ծախելու, ամբողջ ուրբ քաղցած մնալուց հետո, Վաչագանը մոտեցավ անցորդներից մեկին և սպառնալից գիրք ընդունելով՝ գրեթե գոռաց.

— Մի շահի տուր, հաց առնեմ:

— Կորի՞ր, անպիտան:

Ձեռքի փայտով սպառնաց անցորդը և մյուս ձեռքով խլեց Վաչագանի բերնից ծխախոտն ու դեն ձգեց:

— Քաղցած ե ու ծխում ե. չի յել ամաչում:

— Շատ լավ եմ անում, աչքդ ել եմ հանում... — յետ յետ գնալով մի լավ հայհոյեց ու փախավ Վաչագանը:

Գալոն վախեցած հետևեց ընկերոջը:

Վաչագանին վաղուց ծանոթ եր այդ կյանքը, բայց Գալոյին, վորբանոցի պատրաստի կյանքից հետո, շատ դժվար եր գալիս. և հաճախ յերբ մենակ եր մնում, լալիս եր ու լալով մտածում, թե ի՞նչ հիմարություն արեց, վոր ընկերացավ Վաչագանին և փախավ վորբանոցից:

Նրանց կացությունը քանի գնում ծանրանում եր: Վողորմություն խնդրելու և անցորդների խիղճը զարթնեցնելու բոլոր միջոցներն սպառվում ելին, ել վոչ վոք չեր հավատում, վոր նրանք քաղցած են, վոչ վոք ուշադրություն չեր դարձնում նրանց աղեկտուր լացին ու անտարբեր անցնում ելին նրանց մոտով:

Խուժանի համազգեստը հագած Վաչագանն ավելի հանդուգն ու աներես դարձավ, բայց աներեսությունն ել չոգնեց: Նա տեսավ, վոր վողորմություն խնդրելու համար ինքը միանգամայն անպետք ե, դրա համար ել Գալոյին եր ստիպում մոտենալ, վորը թխսկանի տակ ծեծված ձուտի յեր նման:

Անհամարձակ, լալկան ձայնով նա մեկնում եր ձեռքը և մրմնջում.

— Անոթի՛ր յեմ... Մի կոպեկ հացի փող...

Վաչագանը հեռվից դիտում եր և յերբ նկատում եր, վոր մեկն ու մեկը մի բան տվեց, վորսի վրա հարձակվող բազեյի պես սրնթաց հասնում եր Գալոյին և խլում փողը:

— Պառկիր դետին ու ձենդ գլի՛ր...

Հրամայում եր Վաչագանը՝ բռնեցքով հասցնելով Գալոյի կողքին, իսկ ինքը գնում հեռվից դիտելու:

Վաչագանը տեսնելով, վոր վողորմությունից բան չի դուրս գալիս, և նկատելով, վոր ճաշարանների առջև խուժան ե խմբված՝ իր բախտը փորձեց ճաշարանների առջև ևս, բայց այդտեղ ել ուրիշ արգելք կար: Վոչ

վոք նրանց չէր ճանաչում, իսկ ամեն մի ճաշարան իր խումանն ուներ և ուրիշ վոչ վոք չէր համարձակվում մոտ գնալ, թե չէ վատ կվերջանար գործը...

Վաչագանը հույս ուներ, վոր մի որ կհանդիպի նախկին ընկերներին և շարունակ հույս էր տալիս Գալոյին:

Թող մի գտնեմ, են ժամանակ կտեսնես ինչ լավ կլինի:

Բայց այդ ընկերները չկային ու չկային, կարծես գետնի տակն էյին անցել:

Քաղցր նրան հնարագետ էր դարձրել, այդ որն էլ Վաչագանը նոր բան մտածեց և անմիջապես դիմեց իրագործելու այդ ծրագիրը:

Գալոյի հետ միասին սկսեցին պատել տնից տուն, ինքը խզված ձայնով յերգում էր և դալոյին ստիպում պարել:

Գալոն պարում էր, թեև ավելի չուտ կը նստեր ու բարձր ձայնով լաց կլիներ:

Վախեցնելով, ծեծելով նա Գալոյին կարողացավ միանգամայն հպատակեցնել իրեն և անել տալ այն, ինչ ուզում էր:

Տեսնելով, վոր դրանից էլ բան դուրս չեկավ, լուրջ կերպով սկսեց մտածել իր անելիքի մասին. յերկու թաշկինակ հանեց անցորդների գրպաններից, մի պառավ կնոջ ձեռքից հացը խլեց ու փախավ: Այնքան տրագ և անսպասելի յեր կնոջ համար այդ հափշտակությունը, վոր խեղճ կինը ձայն էլ չկարողացավ հանել և մնաց քարացած:

Անցորդները չգիտեին, ծիծաղե՞ն, թե զայրանան:

Իսկ Գալոն վախեցած դես ու դեն ընկավ ու չգիտեր կանգնե՞ր, թե փախչեր, կարմրեց մինչև աղանջները և թվում էր, թե այ, հիմա կսկսի լալ:

Նրախուռվելով առաջին հաջողությունից, Վաչագանը քանի գնում ավելի յեր վողեվորվում և ծեծի սպառնալիքի տակ Գալոյին էլ ստիպում էր թաշկինակներ հանել գրպաններից, յերեխաների ձեռքերից իր և ուտելիք խլել:

Մի քանի անգամ միլիցիոներն ընկավ նրանց յետևից, բայց բռնել չկարողացավ, իսկ մի քիչ հեռանալով՝ Վաչագանն սկսեց քարով սպառնալ միլիցիոներին: Փողացած իրերը նրանք ծախում էյին և փողերի մեծ մասը գնում էր խումարի վրա:

Վաչագանը նոր ընկերներ էր գտել և հետները խու-

ճար եր խաղում, հավատացնելով Գալոյին, վոր դա միակ միջոցն է փող հավաքելու, չաքարեղենի կամ նույնիսկ ծխախոտի առևտուր սկսելու համար:

Բայց բոլոր փողերը գնում էյին խումարի. վոչ մի կոպեկ չէր ավելանում, և նրանց դրությունը քանի գնում՝ վատանում եր:

Գալոն հիասթափվել եր այդ «ազատ» կյանքից, բայց այնպես եր խճճվել Վաչագանի ցանցում, վոր պրծնելու հնար չկար:

Յերկար ժամանակ նրանք քնելու մշտական տեղ չունեյին, քնում էյին վորտեղ հասնում եր՝ փողոցում — մայթերի, աստիճանների վրա, ավերակ տնեքում, ռուսաց յեկեղեցու բակում, մինչև վերջնակա նապես իրենց բնակավայր հաստատեցին Կոմունարների Այգին:

Գալոն հիվանդ եր:

Վաչագանը նրան թողեց ծառերի տակ, իսկ ինքը գնաց:

Գալոն յերկար ժամանակ յերեսի վրա փռված եր կանաչ խոտերի վրա: Առավոտից անոթի յեր, բայց ախորժակ չկար, գլուխը ծանրացել եր, բերանը դառն եր և մարմինը կոտրովում եր:

Նա հիշեց վորբանոցը, շուռ յեկավ կողքի վրա, գլուխը հենեց ձեռքին և մի կաթիլ արցունք ցոլաց նրա մեկամաղձոտ աչքերում:

Նրան՝ այնքան հեռու, անհասանելի՝ թվաց: Վորբանոցին հետևեց գլուղը: Ազոտ կերպով հիշեց այն տունը, վորտեղ ապրում եր վորբանոց մտնելուց առաջ: Յերազի նման հիշեց մորը, վոր մի օր գնաց ու ել յետ չեկավ և մինչև հիմա յել չգիտեր, թե ինչ յեղավ:

Յերկու շաբաթ հետո հարևանները նրան տարան վորբանոց:

Ազգանունը վորբանոցի գրքերում կար, բայց ինքը չգիտեր: Գյուղում նրան անունով չէյին կանչում, այլ՝ Ծովինարի տղա էյին ասում: Բայց ինքը հիշում եր, վոր մայրը «Գալո ջան» եր ասում:

Հենց առաջին օրվանից վորբանոցի կյանքը նրան չատ նեղ թվաց. առաջին օրվանից նա մտածեց փախչել, գնալ, ո՞ւր, ինքն ել չգիտեր, բայց հեռու վորբանոցից:

Առաջին օրերը նա շարունակ փախչում եր քնկերներին, առանձնանում, մենակության մեջ դառնորեն լալիս, լալիս՝ մինչև քունը տանում եր...

Յերկու տարու չափ նա մնաց Ստեփանավանի ամբարիկյան վորբանոցում: Յերբեք չհաշտվեց այդ կյանքի հետ և հարմար առիթից ոգտվելով՝ փախավ ու այժմ մեն-մենակ, մերկ ու քաղցած ընկած եր այս ծառերի տակ:

Դեռ ութ տարին չէր լրացել, բայց կյանքը նրան ժամանակից առաջ հասունացրել եր: Նա իր տարիքից ավելի մեծ եր և խորը կերպով զգում եր իր տանջալից վիճակը:

Նա գիտեր, վոր Վաչագանը իրեն դեպի կորուստ է առաջնորդում, բայց նրանից ազատվելու հնար չէր գտնում:

— Յե՞տ փախչել վորբանոց... Բայց ինչպե՞ս... Փախչե՛լ, փախչե՛լ...

Այդ միտքը մեխի պես ցցվել եր նրա գլխում և մտածում եր, թե ինչպես իրագործի այդ ծրագիրը, վոր Վաչագանը չիմանա:

Այդ մտքերի մեջ եր Գալոն և չտեսավ, թե ինչպես Վաչագանը յեկու ուրիշ տղաների հետ մոտեցել եր և կանգնել իր գլխի վերևը:

— Սա՞ յե:

Գալոն բարձրացրեց գլուխը և տեսավ իր մոտ Վաչագանին ու յերկու անծանոթ տղաների՝ մեշոկե թիկնոցներով, յերկուսն ել կեղտոտ, գզգզված. համարձակ, հանդուգն հայացքով:

— Հա: Վո՞նց ես, Գալո. չէյի՞ ասում, հը, տեսա՞ր, դտա, սա Համբարձումն է, սա ել՝ Սարգիսը:

— Անունը Գա՞լո յե, — հարցրեց Սարգիսը, աչքի բերերը խաղացնելով:

— Ի՞նչ ես փովել, վե՛ր կաց:

— Լո՛ւ, Լո՛ւ, Լո՛ւ, Լո՛ւ յերգիր, Գալո: Վեր կաց, վոջ-
լոտ մայմուն, վոտով խփեց Համբարձումը և բերանը
մինչև ականջները բացած հռհռաց:

— Գալո, բնկերներս են. ասացի, վոք կգտնեմ և
գտա, վե՛ր կաց գնանք:

Գալոն լավ չմբռնեց թե ովքեր են և թե ո՛ւր են ու-
զում տանել իրեն, բայց ահամայնից վոտքի յելավ, նա-
յեց այն յերկուսին և չգիտեր ինչու, վախ զգաց նրան-
ցից:

— Ի՞նչ ես աչքերդ չռել:

— Քաղցած ես, հա՞, — ասաց Վաչագանը, կեղտուտ
չապկի միջից մի կտոր հաց ու մի կտոր սևացած միս
հանելով՝ տվեց նրան:

Գալոն վերցրեց ու սկսեց ծամծամել:

— Դե, յայլա, ուտելով արի՛:

Նրանք առաջ բնկան. Գալոն լուռ հետևեց նրանց:

Արդեն սկսել եր մթնել:

Նրանք գնում էյին, Գալոն ել յետևներից:

Նրանք մոռացել էյին Գալոյին. հրհրում էյին ի-
բար, ծիծաղում, հայհոյում, գոռգոռում:

Գալոն մի քանի անգամ բերանը բաց արեց հարցնե-
լու, թե ո՛ւր են գնում, բայց վախից լռեց:

Քաղաքի տները վերջացան. նրանք ծովեցին, դուրս
յեկան ձանապարհից:

— Ո՞ւր են գնում:

Քիչ անց՝ մի փոս տեղում կանգ առան:

Արդեն մութն եր:

3. ՆԱՎՈՒՄ

Վաղուց, չա՛տ վաղուց եր, վոք այդ խարխլած նա-
վը խարխիս եր ձգեք նոր կայարան կոչված տեղում:

Որը որի վրա, տարեց-տարի նա քանի գնաց ավե-
լի ու ավելի թշվառ տեսք բնդունեց:

Պատուհանները մնացին առանց ապակիների, ներկը
թափվեց վրայից, ժանդոտեց ամբողջ իրանը, ամե՛ն
ինչ ժանգոտեց:

Այդպես ընկած եր յերկաթուղու գծից քիչ հեռու,
փոսի մեջ մարդկանցից մոռացված:

Անձրեվները ծեծում էյին, քամիները փոշու մեջ
խեղդում, արեն այրում:

Պինդ, պինդ կպած եր հողին: Ծանծաղուտի մեջ
խրված նավի պես կողերը ջարդված, ծակծկված:

Նրանք կանգ առան այդ նավի մոտ:

Նավի վրայից լսվեց շան կբանչոցը, վորն ուրախու-
թյունից իրեն ուզում եր նավից ցած նետել:

Չա՛յնդ, Չա՛մալ, — աստեց Համբարձումը և յեր-
կաթե լարերից շինած սանդուխներով վեր բարձրացավ,
մի կողմ հրելով շանը:

— Կորիր, Չա՛մալ, — բարկացած կանչեց նա չոքե-
լով աստիճանների մոտ ու դարձավ ցածը կանգնածնե-
րին:

— Դե, բարձրացե՛ք:

Ցածից Սարգիսը, վերեից համբարձումն ոգնեցին
հյուրերին՝ վեր բարձրանալու: Շունն ուրախությունից
փաթաթվում եր նրա վոտներին, կաղկանձում: Իսկ
յերբ վաչագանը և Գալոն նավի վրա էյին, նա անծա-
նոթ հոտ զգալով, միանգամից մոռացավ իր ուրախու-
թյունը, և բռնեց Գալոյի տոպրակի ծայրից:

Գալոն վախեցած ճչաց:

— Ա՛յ թուլա, — սպառնալից կանչեց սարգիսը և
մի հարված հասցրեց շան փորին, վորը պոչն իրեն քա-
չեց ու վնգստալով փախավ:

Նրանք փայտե կոտրած աստիճաններով իջան ցած
ճրագի ծխից սևացած մի խցիկ: Հատակը ծածկված եր
ցնցոտիներով, վորոնց ծակոտիներից դուրս էյին թափ-
վել տորոված խոտի ցողունները:

Նավթի ճրագն աղոտ լուսավորում եր խցիկը. ան-
կյունները մթության մեջ էյին:

— Գալո՞ւտ... — ձայն տվեց Համբարձումը:

— Հը՞, — լսվեց մութ անկյունից:

— Հլա մտիկ, ո՞վ ե յեկել:

— Ո՞վ ե:

— Մեր Վաչագանը:

— Ի՞նչ Վաչագան... Հա, են վոր կորել եր... Յե-
կամ հա՞...

— Աղա, Գալուստ, ի՞նչ ե պատահել, խի՞ յես
պառկել:

— Վո՛ւսս ե...

— Քարով են տվել, — աչքով անելով չչնչաց Սար-
գիսը:

— Վոչինչ, թող վեր կենամ՝ հերները կանիծեմ,
ձեռքիցս չեն պրծնիլ, — սպառնաց նա պառկած տեղից:

— Ո՞վ ե խփել:

— Սուրբ Սարգսի խուժանները: Կռիվ են արել:
Պոմարում փող ե տարել, թափվել են վրան վոր ծե-
ծեն, փողերը ձեռքից առնեն, փախել ե, քարով տվել են
վոտին:

Գալոն մոլորված կանգնել եր և չգիտեր ինչ անել:
Նրան բոլորովին մոռացել եյին:

Այդ ըոպեյին յերգելով ներս մտավ մեկը, յետևից
մի ուրիշը:

— Հովակիմ՝

— Ճանաչո՞ւմ ես սրան:

— Ո՞վ ե, մի տեսնեմ... Եդ անտերը ելի ծուխ ե ա-
նում, բան չի յերևում, — ասաց նա մոտենալով Վաչա-
գանին ու մի քանի ըոպե լուռ մնալուց հետո՝ բղավեց.

— Աղա, հլա սրա՛ն... Վաչագա՛ն... Տունդ չքան-
դովի, վո՞րտեղից դուրս ընկար. կարծում եյի են աչ-
խարհն ես գնացել:

Նրանք շրխկացնելով՝ ձեռք-ձեռքի տվին:

— Յե՞րբ ես յեկել:

— Մի ամսից ավել ե:

— Բա վո՞րտեղ եյիր:

— Դես ու դեն: Շատ փնտռեցի, չկայիք. ո՞ւմ մըտ-
քից կանցներ, թե տունտեղ եք դառել:

— Ես մեկն ո՞վ ե:

— Ձեա ճանաչի:

— Մի տղան, — մեջ մտավ Սարգիսը:

— Վո՞րտեղից ես գտել:

— Վորբանոցից... Աղա, Գալո, դեսն արի:

Գալոն տեղից չչարժվեց: Հովակիմը մոտեցավ,
վոր մոտից տեսնի, բայց մթության մեջ բան չընկելով,
ձեռքով բամբեց Գալոյի գլխին:

— Լավ, մնա առավոտը... Շնթուր, ամա չաղղաս,
թե չե քոթագ կտամ... Ձահլես գնում ե տղզաններից:

— Դե ասացեք, ի՞նչ կա, չկա...

— Ինչ ասես: Թալան ենք անում: Բաղերն ել հո կան
ու կան: Անցյալ ուրը, Գալուստն ու Սարգիսը մի կնկա
ձեռքից պալուսակ եյին թոցրել, միջին 9 մանեթ 22
կոպեկ փող կար:

— Վա՛հ:

Ձարմացած և հիացած կանչեց Վաչագանը:

— Թաչկինակ-մաչկինակ դարտակ բաներ են, դրան-
ցից ոգուտ չկա... Ձեռք ենք քաշել:

— Բա Հայրապետն ո՞ւր ե:

— Ձղիմացավ, վոտները ձգեց:

— Խե՛ղճ... Հիմա քանի՞ հոգի յեք եստեղ:

— Հը՞... Մեկ Սեթոն, Գալուստը յերկու, յերեք...
հինգ հոգի յենք: Եդ լակոտին խի՞ յես հետդ քարշ
տվել:

— Պետք կգա, լացին ել կհավատան, ծիծաղին ել.
վոր գողացածը ձեռքին բռնեն՝ չեն հավատա: Ինչպես
մի աստծու դա՛ն:

Բոլորը մեկնվեցին հատակին, ցնցոտիների վրա:
Գալոն մնաց վոտքի:

Ի՞նչ ես կանգնել, հիմարի գլուխ, պառկիր քնիր,
չաղղաս, հոգիդ կհանեմ:

Գալոն վախեցած կատարեց Վաչագանի հրամանը և
կուչ յեկավ մութ անկյունում:

Յերկար ժամանակ Վաչագանն ու Գալուստը կիսա-
ձայն խոսում եյին. մի քիչ անց նրանք ել քնեցին:

Տիրեց լուռություն:

Հիվանդն եր միայն մեկ-մեկ տնջում:

Գալոն լուռ եր, բայց քնել չեր կարողանում. վա-
խից աչքերին բաներ եյին յերևում:

Նավթի ճրագը ծխաց յերկար ու հանգավ, խցիկը
թողնելով մութի մեջ:

Գալուն մեկ մտածեց դուրս գալ, փախչել. բայց ո՞ր... Հիշեց նավի վրայի շունը, կամաց-կամաց թրմ-
բեց, աչքերը փակվեցին ու քնեց:

Յերբ Գալուն զարթնեց, նավում բացի իրենից ուրիշ
մարդ չեր մնացել:

Նայեց այն անկյունը, վորտեղից գիշերը հիվանդի
ձայն եր գալիս, այնտեղ ել մարդ չկար:

Գլուխը դռնից դուրս հանեց և տեսնելով շանը՝
կրկին ներս քաշեց:

Այս ու այն կողմ նայեց և աչքն ընկավ սանդուխի
մոտ ընկած մի կտոր սևացած, փոշոտած մսի. վերցրեց
միսը և ավելի համարձակ դուրս հանեց գլուխը:

Շունն առաջվա տեղում, գլուխը թաթերի վրա նըն-
ջում եր:

Ձայն լսելով՝ նա բարձրացրեց գլուխը և ատամներն
իրար սխմած մրմռած:

Գալուն սևացած մսի կտորը յերկու մաս արեց և մի
մասը ձգեց շանը:

Շունը վրա պրծավ, և մի ակնթարթում, գրեթե
առանց ծամելու, կուլ տվեց այն:

Գալուն ձեռքի մնացած կտորն ել ձգեց իրենից քիչ
հեռու:

Շունը սողալով մոտ յեկավ, վերցրեց մսի կտորը,
կուլ տվեց և առանց տեղից բարձրանալու, պոչով սկը-
սեց թմրկահարել նավի տախտակամածը:

— Քուչի՛... քուչի՛... քուչի՛... — ձայն տվեց Գա-
լուն և զգուշությամբ կիսով չափ դուրս յեկավ: Յերբ
Գալուն մոտեցավ շանը՝ նա պառկեց մեջքի վրա, բար-
ձրացրեց վրաները դեպի յերկինք ու պոչով սկսեց թա-
կել հատակը և վնգստալ:

Գալուն համարձակ մոտեցավ, շոյեց նրա գլուխը,
և առաջ անցավ:

Ուր գնում եր՝ շունը քայլ առ քայլ հեռանում եր ի-
րեն:

Գալուն ուշի-ուշով դիտեց նավը, նայեց ժպտոտած

ծիսներույզին և բան չհասկացավ: Դա ի՞նչ բան եր. տուն
եր՝ տուն չեր:

Հատակը տեղ-տեղ ծակծկված եր. նա զգուշու-
թյամբ եր փոխում վրաները, վոր ծակի մեջ չընկնի:

Ապա նայեց շրջակայքին, ուրախությունից քիչ մը-
նաց ճշար, յերբ տեսավ ծանոթ տեղեր. ահա կայարա-
նը... Գաղաքի տները... Կայարան տանող ճանապարհ-
հը...

Յերեկոյան այստեղ գալիս՝ նրան թվում եր թե,
ինչ վոր հեռու, անծանոթ մի տեղ ընկավ, վորտեղից
անկարող է դուրս գալ: Բայց տեսնելով ծանոթ տեղեր՝
ժպտաց: Փախչելու ծրագիրն ավելի հեշտ իրագործելի
թվաց:

Դեկտեմբերն արդեն վերջանալու վրա յեր, բայց
դեռ ձյուն չեր յեկել. անձրևներ ել չկային: Միայն
գիշերներն էյին ցուրտ: Սարխլած նավի ճեղքվածքնե-
րից սառը քամին սվլալով ոձի պես ներս եր թափան-
ցում և զուր էյին նրանք սեղմվում իրար. սաստիկ մըր-
սում էյին:

Գալուն կամաց-կամաց հաշտվեց այդ նոր կենցաղի
հետ, ընտելացավ նոր ընկերներին, բայց փախչելու
միտքը չթողեց, դա նրա փրկության հույսն եր:

Նրան ստիպում էյին մասնակցել իրենց բոլոր ար-
կածներին, սովորեցնում էյին ինչպես գողանալ, ինչ-
պես ձեռքից-ձեռք անցկացնել գողացածը, յեթե բռնը-
վեր, կայն...

Հովակիմը նավապետն եր:

Նրա խոսքը որենք եր: Բոլորը լուռ հպատակվում
էյին նրան: Վոչ վոք իրավունք չունեք առանց նրա գի-
տութան մի կողմի ծախսելու: Գողությամբ ձեռք բեր-
ված բոլոր իրերը, փողերը յերեկոյան պետք է մեջտեղ
գալին: Աստված վոչ անի, յեթե մեկը մեղանչեր ու
բռնվեր:

Գաղան եր կտրում, և քանի շատ եր ծեծում, այն-
քան ավելի յեր կատաղում: Ծեծում եր ձեռներով, կո-
շիկների կրունկներով հասցնում եր ուր հասնում եր.

յերբ արյուն եր տեսնում ավելի յեր բորբոքվում և կըս-
տաներ, յեթե ընկերներն ուժով յետ չքաշեյին ու աչքից
չհեռացնէյին հանցավորին:

Գալոն մի անգամ եր միայն ականատես յեղել այդ
պատժին, այն հիշելուց անգամ՝ սարսափում եր:

Հովակիմից վոչինչ չեր կարելի ծածկել. բոլորը
լրտեսներ էյին և աչալուրջ հսկում էյին միմյանց:

Գալոյեմիակ մտերիմը նավի վրա Համոն եր, միայն
նրանից եր, վոր չեր վախենում: Նրանք միշտ միասին
էյին լինում և յերբ մենակ էյին մնում, ծրագիրներ և-
յին կազմում իրաւիչելու:

Համոն միայն յերկու տարով եր մեծ Գալոյից,
բայց շատ ավելի բան տեսած, շատ ավելի փորձված:

— Գալո, բախտներս բանում ե, — չչնջաց նա մի
անգամ Գալոյի ականջին, յերբ մենակ մնացին:

— Ինչ կա... Համո, ասա:

— Ես յերկու որս հավաքելու յեն:

— Ի՞նչ են հավաքելու, ո՞վ... Բարձր ասա, լսող
չկա...

— Կամաց-կամաց. նա ամեն տեղ ականջ ունի:
Նորքում մանկատուն են բաց արել: Բոլորին հավաքե-
լու յեն:

— Ինչո՞ւ համար, վախեցած հարցրեց Գալոն գլխի
չընկնելով:

— Տո չաչ, ինչո՞ւ յես վախենում, մեր ուղածն ել
եղ ե ելի: Մանկատներ են բաց անելու, ել փողոցնե-
րում վոչ մի հատ խուժան չը պետք ե մնա, Կառավա-
րությունը փող ե ավել, մարդիկ ե նշանակել եղ դործի
համար: Տաք տեղ կունենանք, կուշտ կլինենք, ուսում
կառնենք, ես վիճակից ել կազատվենք:

Գալոն ձայնն ավելի ցածրացնելով չչնջաց.

— Ճի՞շտ ես ասում:

— Քու արեւր:

— Ո՞վ ասաց:

— Հաստատ բան ե: Մի քանի որ առաջ յերեսուն-
հինգ հոգու հավաքել են, պատկերները քաշել, բաղնիք
տարել՝ լողացրել, թամ-թաղա չորեր հագցրել:

— Համո ջան, ինչ լա՛վ կլինի. բա վոր մեզ չվեր-
ցընե՞ն: — Գալոյի դեմքը մթաղնեց:

— Տո ախմախ, ինչո՞ւ չպետք ե վերցնեն:

— Կասեն՝ գող եք:

— Բանիդ կաց... Գող եք... Բա ինչ անենք, վոր
գող չլինենք... Քաղցած հո չենք մեռնելու: Սուս արա,
մարդու բան չասես:

Գալոն յեթե չամաչեր Համոյից, ուրախությունից
լաց կլիներ, բայց Համոն միշտ ծիծաղում եր նրա վրա
և չեր սիրում, վոր նա տգգում եր: Այդ բանն ստիպեց
նրան կուլ տալ արցունքները:

Յերեկոյան, յերբ հավաքվեցին նավի բնակիչները,
Գալոն նկատեց, վոր սովորականի պես չեն գոռգոռում,
չեն հայհոյում, չեն պարծենում իրենց քաջագործու-
թյուններով: Լուռ, գլուխները կախ նստել էյին և վոչ-
վոր վոչինչ չեր ասում: Համոն ու Գալոն չունչները ի-
րենց քաշած, վախեցած, հարցական աչքերով սրան
նրան էյին նայում, ինչ-վոր վատ բանի սպասելով:

Հովակիմը ծնկները գրկած, աչքերը մի կետի հա-
ռած՝ նստել եր: Բերանի ծխախոտը վաղուց հանդել եր,
բայց նա կարծես մոռացել եր, վոր բերանում ծխախոտ
կա:

— Տղերք... Ո՞վ ե ուղում վորբանոց գնալ, — բե-
րանի հանգած ծխախոտը մի կողմ նետելով, դարձավ
նա տղաներին:

— Համը տեսել ենք, — կանչեց վաչագանը:

— Վոր իմանամ քաղցից մեռնելու յեմ ելի չեմ գը-
նա:

— Մեղանից չեն հարցնելու... Այ, ասում են յերեկ
չե անցյալ որը յերեսունհինգ հոգու տարել են: Ել վոչ
մեկին չեն թողնելու փողոցներում:

— Ո՞վ ե ուղում գնալ, — կրկնեց նա ավելի բարձր:

Գալոն ուղեց ձեռք բարձրացնել, բայց Համոն նկա-
տեց ու իսկույն ձեռքը բռնեց:

— Հիմա ի՞նչ անենք... մի բան պետք ե վճռենք:

— Փախչենք:

— Փախչե՛նք... փախչե՛նք... ձայն-ձայնի տվին
բոլորը:

— Ո՞ւր...

— Լենինական:

— Թիֆլիզ:

— Բազում:

— Մեկ է, թեկուզ ջհանդամի ծայրը, բայց վորբա-
նոց չեմ գնալու:

— Գալո՛... Համո՛, դուք վո՞նց:

— Վորտեղ դուք ենտեղ ել մենք:

— Գալոն կմկմաց, իսկ Համոն պատասխանեց.

— Թե չեք ուզում միք գա... մնացե՛ք... վորբանո-
ցում լավ կլինի...

— Վոր լավ լիներ, խի՞ եյինք փախչում:

— Ուրեմն վճռված է, գնում ենք, ով յետ կանգնի՝
բանը փիս կլինի. կատակացնեմ, ճանճի պես կտրո-
րեմ...

— Յերբ ենք ճանապարհ ընկնում:

— Շտապելու բան չկա, մինչև հերթը մեզ հասնի՝
մի քանի որ կըաչի: Փոքրերից են սկսել, շտապելու
բան չկա:

— Գալոյի սիրտն այնպես եր բաբախում, վոր նա
վախենում եր լսող լինի մտքինը և ինքն իրեն մատնի:

Համոն ու Գալոն արդեն վորոչել եյին իրենց անե-
լիքը, յեթե չհաջողվեր մինչև նրանց գնալը ցու-
ցակազորվել, այն ժամանակ պիտի սպասեյին մինչև
մեկնելու ուրը և յերկրորդ զանգից հետո, յերբ գնացքը
չարժվեր, ծածուկ փախչեյին թագստատեղերից:

Թվում եր, թե դժվար պետք է լինի հավաքել այդ
4. ԴԵՊԻ ԱՊԱՍՏԱՐԱՆ

Հանդուգն, փողոցի կյանքին վարժված տղաներին: Վոր
չատ գես ու դեն պիտի ընկնեն, և դուցե կարիք լինի մի-
լիցիայի ոգնության դիմել:

Առավոտվա ժամը յոթից, ուսած յեկեղեցու դի-
մաց, փակ խանութների ծածկի տակ հավաքվել եյին

նրանք: Նրանք, վոր ամառը լսել անգամ չեյին ուզում
վորբանոցի մասին, յեկել, հավաքվել եյին այդտեղ:
Փողոցում հավաքած թղթերից, ծխախոտի և լուցկու
տուփերից խարույկ եյին վառել ու թոչկոտում եյին
խարույկի շուրջը, վոր տաքանան:

Ժամը ութին սկսեցին ցուցակազորել:

— Բա մեզ յե՞րբ պիտի տանեք, — դողդողալով
հարցնում եյին ամեն կողմից:

— Սառա՛նք:

— Մի քանի որից, յերեսանե՛ր, մի քիչ ել սպասե-
ցեք, դիմացեք, հազուստեղենը դեռ պատրաստ չէ:

Ցուցակազորված յերեսաներին լուսանկարելուց հե-
տո, ուղեցին զույգ-զույգ կանգնեցնել բաղնիք տանելու
համար, բայց այդ վոչ մի կերպ չհաջողվեց: Նրանք դը-
նում եյին խառնիխառն, իրար վտաքի տակ ընկնելով:
Նրանց յետևից գնում եյին նրանք, վոր դեռ պետք է
սպասեյին հերթի:

Աղմուկ, իրարանցում եր...

Անցորդները կանգ եյին առնում և ժպտալով նայում
նրանց յետևից:

— Ադա պալտոն դես դցի, մեկ է, վառելու յեն:

— Բազդո, կարո, Ստեփան... — ձայն-ձայնի եյին
տվել նրանք:

Մինչև բաղնիք հասնելը, հենց փողոցում՝ սկսեցին
փոխանակել ով մի լավ տաք բան ունեւ, հանում եր
ու գլխները վրայից նետում ընկերոջը, վերցնում նրա
չուլը կամ հենց այնպես ել մնում շապկով: Կային
այնպիսիները, վոր բոլորովին մերկ մնացին:

Բաղնիքի նախասենյակում նրանք մերկացան. ըզ-
պեստները դուրս տարան բակը, այրելու համար:

Մի ժամում ինչպե՛ս պետք է մաքրվեր այդ ամիս-
ների, դուցե և տարիների կեղտը: Թվում եր, թե կա-
րիք կա մի քանի որ թրջոց գնել այդ մանուկներին,
այնպես եր կեղտը ծծվել նրանց մաշկի մեջ:

Գլուխները խուղելուց, լողացնելուց, մաքրվելուց

հետո, վոտից գլուխ նորոգված, նրանք բոլորովին ուրիշ մարդ դարձան և դժվար եր ճանաչել մի ժամ առաջ փողոցում վազվզող խուժանին:

Նրանց զույգ-զույգ կանգնեցրին և տարան դեպի Նորք:

Նավի բնակիչներն իջան նավից, վերջին անգամ հրաժեշտ տվին նավին և գնացին դեպի կայարան:

Համոն ու Գալոն մտադրադ հետևում եյին նրանց: Յերբ մի քիչ հեռացան, յետ նայեցին և տեսան շանը, վորը վոչ մի վատ բան չենթադրելով, նավի վրայից ուրախ-ուրախ հաջում եր:

— Եհե՛... Բա շո՞ւնը:

— Հա, շունը մնաց:

— Գնամ—բերեմ:

— Պետք չէ:

— Բա մնա՞:

— Ճարն ի՞նչ:

— Խե՛ղճ Զամալ:

Նրանք մի քիչ տեղ լուռ գնացին: Շան հաջորդ չէր կտրվում: Նա կարծես սկսեց հասկանալ. զգաց, վոր դատվորական, ամեն որվա գնալը չէ, վոր ել չեն վերագառնալու, միս, վոսկոր չեն բերելու: Նա կարծես հասկացել եր, վոր թողնում են իրեն բախտի բերմունքին ու վողբաձայն կաղկանձում եր, դես ու դեն ընկնում, չանգոտոտում տախտակամածի յեզրերը և հազիվ եր իրեն պահում նավի վրա:

Տղաները շուտ-շուտ յետ եյին նայում, տխուր դիտում նավը, շանը, վոր թողին մենակ, անտեր...

— Կացե՛ք աղերք, մեղք ե, յեկեք նրան ել տանենք:

— Գժվե՞լ ես, ի՛նչ ե, քեզ շատ տեղ հասցրիր, մնաց շանը:

— Բա եսպես, թողնենք...

Առանց սպասելու, թե ինչ կասեն ընկերները, նամատը դրեց բերանին ու շվվացրեց:

Շունը շվվոցը լսելով, մի բուրբ դադարեց հաջե-

լուց, լարեց լսելիքը և յերբ շվվոցը կրկնվեց, նա իրենցած նետեց նավից ու ընկավ փափուկ հողի վրա. անմիջապես վեր կացավ, ցնցվեց ամբողջ մարմնով, թափ տվեց վրայի փոշին ու սլացավ:

Լեզուն կախ, հեփհեփ նա հասավ խմբին. ուրախությունից՝ կաղկանձելով՝ սրա-նրա վոտի տակն ընկավ, ցատկեց նրանց ուսերին, լիզեց յուրաքանչյուրի վիզը, այտը և խելագարի պես սկսեց յետ ու առաջ վազվզել:

Առաջին զանգից հետո, բոլորը թագնվեցին, վոմանք բարձրացան տանիքի վրա, մի քանիսին հաջողվեց վազոն մտնել:

Գալոն ու Համոն սրտատրոփ սպասում եյին գնացքի շարժվելուն:

Շունը կորցնելով նրանց՝ լուռ դես ու դեն եր վազվզում, վոտների տակ ընկնում, քացիներ ուտում, ուզում եր վազոն ցատկել, վոտով եյին խփում, վազում եր մի ուրիշ վազոն, այնտեղ ել նույն անհաջողությունն եր հանդիպում:

Գլուխը կորցրած չգիտեր վորտեղ փնտռել, վո՞տեղ գտնել իր տերերին:

Նրանք ձայներն իրենց քաշած՝ կծկվել եյին թաղըստառեղերում:

Լավեց յերկրորդ զանգը, որերի սուլիչի ձայնը, վորին պատասխանեց շոգեմեքենան: Վազոնները ցնցվեցին, աղմուկով կպան իրար ու գնացքը շարժվեց:

Շունը վազում եր գնացքի մոտից: Շուտով շունը յետ մնաց, գնացքն առաջ անցավ և աստիճանաբար տրագացրեց ընթացքը:

Տեսնելով, վոր անկարող և հասնել, նա մի վայրկյան կանգ առավ ու կրկին գժի պես սկսեց վազել, այնքան վազեց, մինչև գնացքը ծածկվեց նրա աչքերից:

Մի քիչ տեղ ել վազեց ու գլխի վրա փռվեց, յետևի վոտները գեմ տվեց գերանին ու ճիգ գործ դնելով՝ կորկին կանգնեց առաջին վոտների վրա: Բարձրացրեց դունչն ու յերկարատև դառնորեն վոռնաց:

Գալուն ու Համոն կանգնած եյին կայարանի առջև։ Նրանք նայում եյին գնացքի յետևից, մինչև այն ծածկը վեց։ Լավեց վերջին անգամ շողեմեքենայի սուլոցը, և միայն այդ Ժամանակ նայեցին իրար, բռնեցին իրար ձեռք և վռչինչ չկարողացան ասել։ Կարծես յերա՛գ լիներ։

Նրանց ծրագիրն իրագործված էր. ազա՛տ եյին։

— Գալո՞ւ։

— Հը՞։

— Գնացի՞ն։

— Գնացի՛ն, — արձագանքի պես կրկնեց Գալուն և ուրախությունից չկարողացավ զսպել արցունքները։

Այդ բոլեյին վոտները թույլ-թույլ քարշ տալով, նրանց մոտից անցնում էր շունը։

— Զամա՛լ...

Շունը ծանոթ ձայն լսելով, կանգ առավ, մեկամաղձոտ, պղտոր աչքերը դես ու դեն դարձրեց և նկատելով Համոյին, կարծես չհավատալով աչքերին՝ մոտ յեկավ. լիզեց նրա ձեռքը։

— Խե՛ղճ Զամալ։

Շունը կարծես հասկանալով նրան, մի խղճալի հայացք ձգեց Համոյի վրա ու լուռ նստեց նրա վոտների մոտ։

Գալուն շոյեց նրա գլուխը և մի կաթիլ արցունք ընկավ շան գլխին։

Ուրախ եյին, ու վոչ մեկը խոսք չեր գտնում ասելու։ Կարծես վախենում եյին ուրախանալ, վախենում եյին դարթնել այդ ծանր քնից։

Շունը յետևներից դցած, նրանք առանց շտապելու գիմեցին դեպի նավ։

Մի քանի օր անց, Համոն ու Գալուն ապաստարան տարվող խմբի հետ, յերգելով Նորքի մանկատունը դընացին։

414

Պատ. խմբագիր՝ Արաֆս
Տեխ. խմբագիր՝ Ան. Գառապյան
Սրբագրիչ՝ Մ. Խոսիսորունի

Գլավիտի լիազոր՝ Վ—2026. Հրատ. 4263.
Պատվեր 212. Տիրաժ 3500.
Թուղթ 62X94. Տպագր. 3 մամ.
Մեկ մամ. 24.480 նշան.
Հանձնված և տպագրություն 2 մարտի 1939 թ.
Ստորագրված և տպագրության համար 23 մայիսի 1939 թ.

Պետհրատի I տպարան, Յերևան, Լենինի 65

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0401638

4 0 50 4

11070